POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

MLADOST

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI
GOD. X * ZAGREB, 1 DECEMBRA 1931 * BROJ 4

SADRŽAJ:

Dr. Antun Barac: O KRITIKAMA ŠENOINIH DJELA — Rikard Katalinić-Jeretov: MLADOST — Dušan Popović: BOLESNIK — Slobodan Isaković: ISPOD ŠATORSKIH KRILA — Vladimir Madarević: REZIGNACIJA — Ante A. Jakšić: NA ROĐENDAN — Zdenko Štambuk: NAŠE SUZE — N. V. Drenovac: PESMA BEZ BOLA — VESELE ZGODE MAJMUNA FLOKA — — Josef Kořensky: DO HERKULOVIH STUPOVA — Dragić R. Vesković: SUZE — Jeronim Korner: PRED JEDNIM STABLOM U POZNOJ JESENI — PREGLED — ZABAVNI KUTIĆ

IZDAJE ZAGREBAČKA SEKCIJA JUGOSLAVENSKOG PROFESORSKOG DRUŠTVA

2660

Uređuju: dr. Antun Barac i Pavao Serdar

Mladost izlazi svaki mjesec po 1 broj na 24 strane

Rukopisi se šalju: svi književni radovi: Dr. Antunu Barcu, Pantovčak 102,
svi poučni radovi: Pavlu Serdaru, Kolodvorska 17, I;
Zabavni kutić: Josipu Korlaetu, Prilaz Deželića 43, II.

List se naručuje kod tajnika sekcije Pavla Serdara. — Pretplata se šalje blagajniku sekcije R. Krušnjaku, Palmotićeva ul. 17 A, II. — Broj našeg čekovnog računa jest 34.665.

Godišnja pretplata 50 (pedeset) Dinara

Na osnovi mišljenja Glavnog prosvetnog saveta S. br. 1288 od 27 novembra 1930 godine, gospodin Ministar prosvete odlukom svojom S. n. br. 40388 od 20 decembra 1930 godine, odobrio je da se časopis „Mladost“ u izdanju Zagrebačke sekcije Jugoslovenskog profesorskog društva može i dalje upotrebljavati **za učeničku lektiru** i nabavljati za čitaonice i knjižnice svih škola.

Štamparija Grafika (Slav. Kovačić), Zagreb, Gundulićeva ulica 24

MLADOST

GODINA X ZAGREB, 1 DECEMBRA 1931 BROJ 4

O KRITIKAMA ŠENOINIH DJELA

1

13 decembra ove godine navršuje se pedeset godina otkad je umr'o August Senoa, jedan od najznatnijih hrvatskih pisaca, i uopće najbolji pisac historijskih romana kod svih Jugoslavena. Ime Augusta Senoe toliko je poznato, i njegova su se djela u tolikom broju primjeraka proširila u našem narodu, da nema nikakva smisla ponavljati toliko puta izrečene misli o značenju Šenoinu za nas i našu književnost. Kroz decenije i decenije naša se omladina tako reći uzgajala lektirom njegovih djela, a i danas su »Zlatarovo zlato«, »Seljačka buna« i ostale Šenoine knjige ona djela koja mladić ili djevojka prima ponajprije u ruke, da pomoću njih počne prodirati u bivstvo književnosti. Kolikogod se katkad pojavljuju ljudi koji i Šenoi poriču svaku znatniju umjetničku vrijednost, opet je njegovo ime jedno od onih hrvatskih književničkih imena koja se spominju s najviše ljubavi i pijeteta.

Ali nije uvijek tako bilo. Kao što je i danas često i najznatniji književnik za svoj rad izvrgnut napadajima različite vrste, morajući mnogo puta da podnese i uvrede, tako je bilo i u Šenoino vrijeme. Upravo, Šenoin je književni put najbolji primjer što sve mora da podnosi stvaralac koji hoće da ostvari svoje namisli.

August Šenoa nije bio književnik koji bi jednim mahom osvojio simpatije čitalaca i koji bi se već u prvim svojim djelima prikazao u pravoj i potpunoj svojoj slici. Čitavih deset godina Senoa se prihvatao sad ovoga sad onoga književnog posla — i tek u posljednjem deceniju svoga života dao se on na historijski roman i pripovijetku uopće, stvarajući na tome području najznatnije svoje tvorevine.

U javni život ušao je Šenoa novinskim člancima (u »Pozoru«), feljtonima (u »Pozoru«), kazališnim kritikama (u »Pozoru« i »Agramer Zeitung-u«), i to početkom šezdesetih godina prošloga vijeka. U to je on vrijeme ujedno po različitim hrvatskim časopisima (»Naše gore list«, »Slavonac«, »Glasonoša«) štampao lirske i epske pjesme, i po koju pripovijetku. Njega su s jedne strane smatrali lirskim pjesnikom, ni boljim ni gorim od mnogobrojnih hrvatskih pjesnika koji su se u to vrijeme pojavili. Koncem sedamdesetih godina, kad su mladi književnici stali napadati Šenou, jer da on svojom uredničkom strogošću ubija mlade talente, rečeno je među ostalim: »Sudeći po prvim Šenoinim književnim radovima u »Naše gore listu«, »Slavoncu« itd., tko bi bio slutio da će on tako znamenitim literatom postati?« — A kad je on god. 1868, kao artistički ravnatelj zagrebačkog kazališta, dao prikazati svoju komediju »Ljubica«, porekao mu je Ivan Perkovac svaki dramatičarski talenat, rekavši: Šenoa je feljtonist, i čemu se na silu gura na područje gdje ne može da uspije?

God. 1869 pokrenut je časopis »Vijenac«, i oko njega se okupiše najznatniji hrvatski književnici toga vremena. Razumije se, među njima je bio i Senoa. U tom prvom godištu »Vijenca« nalazi se njegova pripovijetka »Dusi narodne straže«, najvedrija i najljepše ispričana »Vijenčeva stvar u cijeloj toj godini. Međutim, referent »Pozora«, koji je pisao o pojavi »Vijenca«, nije o toj pripovijeci spomenuo ništa, nego je pohvalio Senoinu pjesmu »Kameni svatovi«.

Karakterističan je »Vijenčev« poziv na pretplatu, iz prvoga broja njegova drugoga godišta (1870). U njemu se poimence navode imena pisaca koji će surađivati u listu, i spomenuta su ovim redom: Preradović, Trnski, Jurković, Vežić, Perkovac, Marković, Dežman, Pavić, Šenoa, Lorković.

Jer red nije alfabetski, a pisci nisu poređani ni po godinama života, jer je Marković bio mladi od Šenoe, jasno je da su pisce razvrstali prema »rangu« što su im ga u ono doba davali. A Šenoa je u to doba po »rangu« sasvim u pozadini — čak i iza Vežića i Dežmana, a jedva pred Blažom Lorkovićem. Slijedeće godine, 1871, Šenoin se »rang« donekle popravlja, Šenoa dolazi na 8 mjesto od kraja, a na 17 od početka ali vjerojatno — zahvaljujući alfabetskom poređaju prezimena! — Tek god. 1871, dakle jedanaest godina poslije svojih prvih nastupa u književnosti, Šenoa uspijeva da postane naročito ugledan književnik. Uspio je da to postane svojim »Zlatarevim zlatom«, koje je izilazilo te godine u »Vijencu«. Ono je pobudilo pažnju već dok je izilazilo u listu. »Pozorov« književni referent, govoreći o »Vijencu«, spominje taj roman kao vrhunac novije hrvatske novelistike.[1])

A kad je roman izišao u zasebnoj knjizi, objavljena je o njemu u »Narodnim novinama« opširna recenzija, u kojoj, među ostalim, stoji da je taj roman god. 1871, dok je izilazio u »Vijencu« izazivao pravi entuzijazam. Pisac ove recenzije — potpisan s T. — čudi se što o romanu uopće nije izišla opširnija kritika. Iznijevši sam neke opaske o slabijim stranama djela, govori pisac ove kritike o romanu ovo: »Uopće, ondašnji život i živo-

[1]) »Obzor« 1871, br. 122.

vanje građana zagrebačkih tako je plastički opisano da se čovjek može posve lako duhom prenesti u ono staro doba i nalazi zbilja sve onako kako pisac opisuje... U tom pogledu čini mi se nedostiživ... Divno je uspio u prikazu ljubavne strane romana. Pojedinosti su mu vanredne, i čovjek bi roman mogao čitati svaki dan, a da mu ne bi dosadio...[2])

Ova fraza čuđenja, što Šenoina djela ne doživljuju kritike, postala je kroz decenije stalnom izrekom u gotovo svima sastavcima o njemu. Jer doista, kroz cijelu svoju literarnu karijeru, Šenoa nije mogao da o sebi pročita temeljitije kritike, koju bi napisao kakav čovjek s većim autoritetom. Od godine u godinu izilazila su njegova djela različita značenja i različita smjera, i o njima se tek gdjegdje može da čita kakva bilješka, ili anoniman prikaz, u kome se uglavnom iznosi sadržaj knjige. Od god. 1872 do Šenoine smrti »Narodne novine« nijesu donijele nijednog referata o bilo kojoj Šenoinoj knjizi. Jedino u jednom referatu o izdanjima Matice hrvatske za god. 1874, »Narodne novine« kažu o »Prosjaku Luki«: »Naglasićemo samo to, da je Šenoa od toli obične, jedva zamjetljive figure, kakav je prosjak Luka, učinio figuru skroz poetičnu«.[3]) No u istom referatu stoji o Tomićevu »Zmaju od Bosne« ovo: »U hrvatskoj književnosti zauzima »Zmaj od Bosne« mjesto dragulja, kojega će sjaj i potlanje generacije zamijetiti«.[4])

Ljubežljiviji od »Narodnih novina« prema Šenoi je bio »Obzor« — vjerojatno i zbog političke povezanosti ljudi oko »Vijenca« s njime. U članku »Pogled na hrvatsku književnost god. 1876« stoji, među ostalim, o Šenoinoj »Ilijinoj oporuci« ovo: »Tu ima života, tu ima naravi. Tu nam se rišu pravi, pravcati ljudi, kakovih ima na svijetu; čitajuć to, mi vidimo pred sobom pravo dramatično pozorište. Pripovijedanje je živo, naravsko, dosjetljivo, poetično. Tehnika mu je savršena, slog lak, gibiv, upravo pripovijedajući... Ne htijući zalaziti u pojedinosti, mi rado priznajemo da je Šenoa u pripovijeci pravi majstor. Šenoa nam služi na čast. Kamo sreće, da bi nekoliko takvih pisaca nabrojiti mogli... Šenoa ne bi ni drugim mnogo većim i naprednijim književnostima na sramotu služio«.[5])

U jednom feljtonu o »Vijencu« 1878 stoji tu o Šenoi: Šenoi u noveli nema premca na slovenskom jugu.[6]) — U istom godištu »Obzora«, u »Pogledu na hrvatsku književnost za god. 1877, stoji: »Šenoi valja priznati da je osobito sretan u izboru predmeta svojih pripovijedaka, a sve znade prikazati tako živo i naravski, da zbilja gledamo pred sobom žive ljude i njihova djela. U opisih pako Šenoa je klasičan. On se ne gubi u situaciji, riše ljude i predjele jezgrovito, živo, poetično«.[7]) — Godine 1879 u feljtonu o »Vijencu«, govori se o zlatnom peru Šenoinu,[8]) a u sastavku »Pogled na hrvatsku književnost 1878« govori se o »Diogenesu«: »Sve te ličnosti izvrsno su karakterisane, prava dramatična lica; rekli bi samo da je uloga Jankovićeva moguća, ali teško da je to narav hrvatska. Čin je duhovito zauzlan, al' ponešto je fantastično razuzlan. Inače sve teče prirodno i živo. Gdjekoje su partije prekrasne, pravim umjetničkim kistom slikane, a osobito valja istaknuti živu komičnu žicu Šenoinu«.[9]) — Tek 1880, nakon izdanja »Prosjaka Luke«, osvrnuo se »Obzor« u opširnijem članku na Šenoino djelovanje, i to je jedina recenzija jednog Šenoina djela kojoj znamo autora. Pisac je R. F. Jorgovanić, a potpisan je s — rg —. Ali je i taj članak pisan više zanosom mlada literata i obožavaoca Šenoina negoli objektivnim mirom iskusna kritičara. Tu se Šenoa isporeduje s mladom zdravom ženom, koja mužu svoke godine porodi jedro čedo. Taj muž je — hrvatski narod. Šenoa je po Jorgovanićevu shvatanju u baladi hrvatski Mickiewicz, a u pripovijesti i romanu Kraszewski. »Šenoin je slog kratak, jedar, plastičan i epigramatički prikrojen. Često zalazi u patos, a taj znači kod Šenoe da su ga vlastite pretstave tako uzrujale, tako zaokupile da ih mora povišenom snagom srvati... Kad Šenoa ne biva patetičan, misliš da čitaš plod kojega zastupnika tako zvane realističke škole, kojoj su zametnici engleski i ruski romanopisci... Tako dakle Šenoa putuje srednjim zlatnim putem, ne dotičući nijednu skrajnost... Šenoa je par excellence hrvatski pisac. Njemu se ne može spočitavati da je tude uzore oponašao i prenašao u hrvatsku knjigu. Svi njegovi tvorovi nose na sebi biljeg hrvatskog porijekla... U Šenoinih pripovijetkah učiš se poznavati kakav je Hrvat, koje su mu kreposti, koje mane, a to je najbitnija svrha takve književnosti, koja, osim da zabavlja, i poučavati mora... Ne znamo da li se je g. Šenoa koji put sukobio s kritikom tiskanom, al' toliko znamo da se je koji put imao boriti sa zakutarskom kritikom, kojoj je pjestovalište kavana i gostiona, a kojoj su zametnici većinom besposlice, razni zavidnici, neznalice i ljudi sličnoga kroja«.[10])

Ja sam iz navedenih kritika citirao uglavnom sve ono što je hrvatska kritika za vrijeme Šenoina života rekla o njegovim djelima, i što je bilo kako karakteristično. I to je ujedno sve što je o tim djelima tada rečeno — sa strane onih koji su Šenou voljeli i koji su njegova djela cijenili. I to što je rečeno bilo je vrlo malo. Već se iz ovih citata vidi kako je već sedamdesetih godina izbačena fraza o zlatnom peru Šenoinu — i kako je već tada izrečeno žaljenje što Šenoina djela nisu doživjela temeljitije i stvarnije kritike. Obadvije će se rečenice ponavljati kroz blizu četrdeset godina poslije Šenoine smrti — od knjižice I. Despota o Šenoi i Hranilovićeva članka o principima novele (u »Hrvatskoj vili«, god. 1882), pa do Lunačeka, Matoša, Nehajeva itd. — Ni o »Seljačkoj buni«, ni o »Kletvi«, ni o »Branki«, ni o »Mladom gospodinu« nije ili uopće ništa pisano, ili je pisano sasvim en passant. Tako je na pr. netko u »Obzoru« »Zlatarevo zlato« proglasio djelom od veće umjetničke vrijednosti nego što je »Seljačka buna«, ali je ovu zato proglasio idejno jačom. Ali nitko, za Šenoina života, nije uočio mnoštvo onoga što je Šenoa svojom novelistikom donosio. No zato već od početka njegova rada imade pokušaja da se njegov rad obezvrijedi. Ti su pokušaji postali to češći, što su i političke opreke u Hrvatskoj postale veće.

[2]) »Narodne novine« 1872, br. 283—287.
[3]) »Narodne novine« 1880, br. 40.
[4]) »Narodne novine« 1880, br. 41.
[5]) »Obzor« 1877, br. 68.
[6]) »Obzor« 1878.
[7]) »Obzor« 1877, br. 78.
[8]) »Obzor« 1879, br. 7.
[9]) »Obzor« 1879, br. 74.
[10]) »Obzor« 1880, br. 24 i 25.

Poznata je Perkovčeva kritika »Ljubice«. »Zlatarevo zlato« je primljeno s općim priznanjem, ali su već poslije toga stali Šenou bockati s različitih strana i s različitih motiva. U nekim provincijalnim novinama napali su ga, što je išao u »Vijenac« uvrštavati »Baruna Ivicu«, a neki senjski gospodar uputio mu je javan poziv, neka mu javi ime kukuruza koji već o Filipovu (februar) naraste tako visoko da se u nj mogao sakriti Janko Lugarić (»Mladi gospodin«). — Pod konac sedamdesetih godina, kad je među omladinom ojačalo pravaštvo, Šenoa nije napisao djela o koje se ne bi tkogod — barem mimogred — očesao. Novela »U akvariju«, u kojoj je Šenoa prikazao kako se odnarođena Hrvatica vraća svome narodu, u sušačkoj »Slobodi« proglašena je običnim libestendelajem. »Vladimir« je sa strane pravaša proglašen Šenoinom ispovješću — jer da je u licu starog oportuniste Dobranića htio prikazati sebe. »Prosjak Luka« proglašen je nehrvatskom knjigom, a »Kletva« funtromanom, koji je pisan za retke. U svojim »Pismima Mađarolacah« napisao je Starčević o suvremenoj hrvatskoj književnosti rečenicu: »Književstva nema; vladajuće črčkanje nije van plaćena sramota«. A tim tonom napisani su i Kovačevićevi feljtoni »Iz Bombaja«, u kojima je u glavnom licu Pojete prikazan upravo Šenoa, kao veoma tjesnogrudan čovjek, silno zabrinut za svoju literarnu slavu. — Pod konac sedamdesetih godina bilo je uopće veoma popularno udarati na Šenou. Osiječki njemački list »Die Drau« proglasio je roman »Diogenes« »Šundom«, a u svojoj zabrinutosti za hrvatsku literaturu upustio se on i u općenitije razmatranje o stanju tadanje naše književnosti. U članku »Der Rückgang unserer nationalen Literatur« u 88 br. god. 1879, karakterizira taj list hrvatsku književnost svoga vremena ovako: »To nije svježi, bistri izvor, koji ističe iz unutarnjosti naroda, sijući na sve strane svježinu, nego je to posao umornih literata, koji vonja po lampi«. U tom članku uspoređuje on sudbinu Šenoinih romana sa sudbinom Kraljevićeva »Požeškog đaka«, koji je tri godine bio slavan, i nastavlja: »Sličan ugled uživa u Hrvatskoj sa svojim romanima i gospodin Šenoa, ali tko jamči da će se za tri godine tri milje od Zagreba znati za Šenou? Trajnoga mjesta u srcu našeg naroda nije si stekao ni jedan od ove gospode, koja sad misle da stoje na vršcima literarnoga života, a koja, u pravom smislu riječi, p r a v e literaturu«.

Tako se, uglavnom, pisalo, do Šenoine smrti. Ta je smrt prekinula ovaj način pisanja, i pravaška je »Sloboda« izričito naglasila kako treba izraziti poštovanje mrtvu književniku, iako je on bio njezin politički protivnik. Kroz nekoliko decenija nakon Šenoine smrti njegova je slava rasla. Njega su uzdizali izraziti protivnici njegove političke orientacije: Harambašić, Kumičić — a u njegovim djelima, u prozi i stihu, našli su poticaja za svoj rad Kranjčević i Novak. Kroz desetak godina iza god. 1881 nastaje upravo obožavanje Šenoe.

U to je doba nastala i krilatica »Poslije Šenoe nema književnosti« — i trebao je doći tek Milan Marjanović, da u svojoj knjizi »Iza Šenoe« pokaže kako iza Šenoe, kolikogod je on znatan pisac, i m a d e književnosti, samo što je ona drugačija negoli je bila u Šenoino doba.

Kritike Šenoinih djela, koliko su se uopće javljale poslije Šenoine smrti, mogu da se podijele u dvije grupe. S jedne se strane, i to je ponajviše slučaj, ponavljaju o Šenoi stalne i uvriježene fraze o njegovoj evropskoj veličini, o njegovu zlatnom peru, ali bez ikakve analize, bez ikakvih dokaza itd., i obligatno se prepričavaju sadržaji njegovih djela. Nitko ne kuša da dublje uđe u jezgru njegova stvaranja. S druge se strane pišu informativni prikazi o pojedinim stranama njegova književnoga rada. Tako je g. Vladoje Dukat prikazao njegov feljtonski rad, pok. M. Nehajev njegov novinarski rad, dr. Velimir Deželić njegov spor s Dimitrijom Demetrom i njegove njemačke pjesme, dr. Stjepan Tropsch njegovu lektiru, itd. Koliko je u novije vrijeme i bilo izrečeno sudova o Šenoi, oni su razbacani i izrečeni en passant — u člancima i feltonima A. G. Matoša, V. Lunačeka, M. Nehajeva, Nikole Polića itd.

God. 1926 ja sam izdao informativnu studiju o Šenoi, sa željom da osvijetlim što više područja njegova rada i da prikažem njegovu književničku ličnost što potpunije. Ja sam namjerno radije iznio materijal negoli da sam izrečem direktno sudove. I materijal sam za se mnogo puta govori sasvim jasno, a, što je glavnije od svega, on imade i vrijednost dokaza. Kao i većina knjiga, i ova je knjiga doživjela različite ocjene. Najinteresantnije je međutim u tim ocjenama: kako je u njima prošao Šenoa?

Puštajući na stranu referate pisaca koji su pisali o njemu s onim poštovanjem na koje smo navikli (gg. N. Polić, A. Wenzelides, I. Delalle itd.), među tim ocjenama imade pokušaja da se s više kriticizma pristupi k Šenoinim djelima — i u njima se svagdje opaža tendencija za umanjivanjem Šenoine književne reputacije. Tako je na pr. Ivan Nevistić ustvrdio da se Šenoa više precjenjuje negoli potcjenjuje. Ljubomir Marković je rekao uglavnom ovo: B. se, radeći svoju studiju, bavio, samo Šenoom, i zato mu je on ispao najveći. U »Književnoj republici« izišao je oduži referat nepoznata pisca, u kome, među ostalim stoji ovo: B. se odviše približio Šenoi, i zato mu je on izišao velik. Šenoa je umro godinu dana iza Flauberta, njegove je pripovijetke porodila Lust zu Fabulieren: Šenoinim se djelima već ne mogu oduševiti ni petoškolci. — Slična misao kao što je izrečeno o Šenoi u »Književnoj republici«, izrečena je nedavno, prigodom dvadesetgodišnjice Kranjčevićeve smrti, i u »Književniku«: »Kako nam je danas daleko Šenoa, mlađi od Turgenjeva i Flauberta! A opet: koliko je trebalo talenta, da se od »Vidovdana na Loborgradu« Mirka Bogovića dođe do »Zlatareva zlata«, i kako neznatan izgleda taj talenat izvan historijskih relativnosti«.[11])

2

Ne upuštajući se u raspravu koliko imade ispravnosti u ovim različitim sudovima o Šenoi, ja bih htio samo da ispravim tvrdnju dr. Lj. Markovića o nastanku svoje studije o Augustu Šenoi. Ne samo što se nisam bavio ličnošću Augusta Šenoe bez veze s ostalim našim piscima, već je ta moja studija o Šenoi nastala upravo kao produkt proučavanja hrvatskog realizma. Proučavajući Kumičića, vidio sam kako on smatra upravo Šenou svojim prethodnikom, i kako u nekim svojim stvarima čak upotrebljava elemente Šenoinih fabula (»Olga i Lina« — »Ilijina oporuka«). Proučavajući Novaka, vidio sam s kolikim on poštivanjem govori o Šenoi kao o svome uzoru. Cijeli se Kranjčević, u svojoj prvoj fazi

[11]) »Književnik« 1928, str. 302.

i sadržajno i formalno, ne da odvojiti od Šenoe. Počeci Antuna Kovačića i Josipa Kozarca ne dadu se nikako shvatiti bez veza sa Šenoom, a cio taj hrvatski realistički pokret osamdesetih godina vuče svoje korjenje čak iz prvih početaka Šenoina književnoga rada (članci u »Glasonoši« 1865). I tako sam, hoteći da pravo shvatim hrvatsku književnost osamdesetih i devedesetih godina, morao ići sve unatrag, dok se nisam zaustavio kod Šenoe. I tu sam tek mogao da stanem.

Kad se želi provesti revizija književnih vrednota, — riječ koja je danas veoma popularna — onda bi prije svega trebalo biti na čistu o tom za čim se ide. Ta revizija može da bude raznovrsna. Ako čovjek hoće da utvrdi literarno-historijsku vrijednost nekoga pisca, onda će morati da pokaže kakvo on značenje imade u općenitom razvitku neke literature. Ako hoće da utvrdi estetsku vrijednost njegovih djela, onda će morati da prikaže ta djela s obzirom na estetske kriterije svoga vremena. Ako hoće da utvrdi ideološku vrijednost nekoga pisca, trebaće da konstatira kakve je on misli iznio i što je od njih postalo općim dobrom naroda i društva. Itd. Kolikogod će braniči čisto estetskih stajališta u literaturi odbaciti i prvo i treće stajalište kao nešto što je izvan umjetnosti, ipak nam književni život svakog razdoblja pokazuje kako se literarne vrednote ne dadu istrgnuti iz općeg sklopa životnih pojava, i da one tek u njemu dobivaju pravi smisao. Tzv. apsolutna vrijednost umjetničkih djela je besmislica — jer je uvijek subjekt gledaoca ili rezenzenta onaj koji odlučuje, a taj se subjekt ne može učiniti nečim nerealnim, što stoji iznad svakoga stajališta.

U proživljavanju i doživljavanju književnosti može čovjek da prođe tri faze. U prvoj mu je lijepo gotovo sve što čita, pa i različiti funtromani. U drugoj fazi — na izlasku iz doba puberteta — čovjek s prijezirom zabacuje sve ono što je u prvoj fazi obožavao. U posljednjim godinama gimnazije čovjek je ponajviše ateist, a o lektiri koja ga je nekad oduševljavala neće ni da sluša. Maturant u svome mentalitetu odbacuje i Šenou i sve ono što je u školi čitao, a traži božtva izvan onoga što mu daje škola. Tek u trećoj fazi, u godinama smirivanja, čovjek dolazi u takvu duševnu dispoziciju da može mirnije prosuđivati. I onda ponajviše dolazi do uvjerenja, koliko biserа imade u onome što je u svome maturantskom mentalitetu odbacivao, a koliko plijeve imade u onome što je u svom tadanjem zanosu slavio.

Svaki onaj koji hoće da piše o ljudima iz prošlosti i koji hoće da ih bilo s kojega stajališta prosuđuje, morao bi ih čitati kroz ove tri faze svoga razvitka — i tek onda stekao bi pravo da sudi. Međutim se obično dešava da ljudi u cijelom svom kasnijem životu pišu na osnovi maturantskih dojmova, i zato se može u njihovim sastavcima čitati koješta. — I velik dio sudova o Šenoi napisan je na osnovu maturantskih sjećanja.

Protiv ovakva načina kritiziranja ustao je već god. 1873 Šenoa, govoreći: »Imade u našem Zagrebu ljudi koji vrlo rado de omnibus et quibusdam aliis govore, kojima su puna usta šupljih fraza, estetike, enciklopedista koji su svoju mudrost crpili iz bečkoga »Fremdenblatta«, ljudi koji se nečuvenom smjelošću pačaju u sve, a istinu ne razumiju »zere«, kojima se sva kritičarska mudrost sastoji u frazi: »Ah, to je škandal!«[12])

[12]) »Vijenac« 1873, str. 125—126.

Kod velikog dijela negativnih ocjena ne odbija čovjeka njihov smisao, jer je pravo svakog čovjeka da kaže ono što misli. Kod njih odbija u prvom redu ton kojim su izrečene i kojim se tako olako prelazi preko golemog rada jednog žilavog čovjeka.

Literarno-historijsko značenje Augusta Šenoe ne samo što se n e precjenjuje nego se ni izdaleka ne cijeni onako kako to ono zaslužuje. U svome eseju o Kranjčeviću (u »Hrvatskoj reviji« 1931) M. Krleža postavio se na sasvim ispravno stajalište: da ispita koliko je Kranjčević morao da svlada čisto spoljašnjih, jezičnih teškoća da uzmogne iskazati svijet svojih vizija. Protivno od mišljenja nekih drugih naših kritičara, Krleža je shvatio veličinu Kranjčevićeve pojave upravo u tome što je on morao da prevlada, i što je prevladao tolike zapreke, kakvih ni izdaleka nisu imali sretniji pisci većih naroda. — Na isti način treba pristupiti i k svakom našem piscu, a naročito k Šenoi. Kolikogod je Kranjčević morao da svladava jezične zapreke, ipak je predradnje za njegov stih izvršio Šenoa, pa utjecaj Šenoine fraze u Kranjčevićevoj poeziji možemo da pratimo sve do pjesnikove smrti. A ipak je stih bio samo jedno usko područje Šenoina rada, gdje on nije dao najveći dio svoje snage.

Šenoa je djelovao reformatorski u hrvatskom kazališnom životu. On je tako reći osnivač moderne hrvatske novele. On je naš prvi — i dosad najveći — pisac historijskih romana. On je djelovao veoma mnogo na ideini razvitak hrvatske književnosti. On je bio najustrajniji hrvatski književni radnik sedamdesetih godina prošloga vijeka, te je, u nestašici drugih radnika, djelovao intenzivno na nekoliko područja. Za svako od ovih područja u redovnim bi prilikama trebao po jedan radnik, i tai bi, da je učinio samo onoliko koliko Šenoa, svakako bio ostavio trajno ime u povijesti naše književnosti i kulture uopće.

Sve ovo, izrečeno bez naročitih dokaza, zvučiće komegod pretjerano, kao naročito obožavanje Šenoe. Međutim, treba samo isporediti historijske novele Janka Tombora, Ljudevita Vukotinovića, Mirka Bogovića, Ivana Kukuljevića s najslabijim Šenoinim produktima ove vrste, pa da se vidi kolik napredak je značio Šenoa. Treba isporediti kazališne kritike Dimitrije Demetra s dugogodišnjim radom Augusta Šenoe na području kazališnoga života, pa da se shvati prinos što ga je donio on. Treba isporediti književne kritike Adolfa Vebera s kritikama Šenoinim, pa da čovjek shvati koliko je više smisla za umjetničke vrednote, koliko je više prodirnosti pogleda za svijet umjetnosti imao Šenoa od svih svojih prethodnika i suvremenika. Treba, napokon, uzeti u ruke samo jedan Šenoin roman, pa ga isporediti na pr. s historijskim romanima Čedomila Mijatovića, Vladana Đorđevića, Janka Veselinovića, pa da se vidi koliko je smisla za historijsku istinu imao Šenoa, s koliko je on stvaralačke snage znao da bezbroj sitnih detalja iz historijskih dokumenata poveže u živu i cjelovitu umjetničku sintezu!

Sa stajališta čiste estetike preostaje još uvijek kardinalno pitanje: koliko u svemu tom Šenoinu radu imade umjetnosti? Jer se na predašnja razlaganja može da kaže: da, Šenoa je znatniji od na pr. Janka Tombora, ali je on svejedno još premalo umjetnik, pogotovu u isporedbi s krupnim imenima evropskih literatura. — Na ovo pitanje može se međutim odgovoriti da estetska

analiza Šenoinih djela nije još nikako provedena. Da se ona može provesti, nužno je da se prije izvrše mnoge predradnje: analiza Šenoina stila, analiza Šenoina jezika kao sredstva njegova izražavanja, analiza Šenoina stiha, način kako on komponira svoja djela, elementi stranih autora u njegovim romanima i novelama, karakteristike njegovih lica, itd., itd., i u svemu tome treba potražiti njegove lične karakteristike. Svaka estetska ocjena koja će biti napisana prije toga imaće više manje karakter impresije.

Estetska analiza Šenoinih djela neće se, naravno, uvijek završiti s povoljnim sudom o njemu kao stvaraocu. U golemosti svoga književnoga rada i mnogostrukosti svojih književnih interesa, Šenoa je često bio samo literat koji je do krajnosti iscrpljivao svoje sposobnosti pisanja. U njegovim pripovijetkama ponavljaju se isti klišeji; u neprilici za zaplete i rasplete svojih fabula Šenoa često upotrebljava dosta banalne trikove; u brzini svoga pisanja on katkad zapada u kontradikcije i nemogućnosti, koje se na prvi pogled opažaju. No kada čovjek uvidi sve to i konstatira, može da konstatira i još jedno: kako iza svega toga ipak nešto o s t a j e. Osjeća se u tim djelima prije svega onaj stvaralački zanos kojim su pisana, i po kome se vidi da to nisu produkti dokona čovjeka, već tvorovi umjetnika koji je svoje tipove i lica vidio pred sobom. I u najbanalnijoj Šenoinoj pripovijesti imade nešto što čovjeka ipak donekle može povući za sobom — na pr. u »Dusima narodne straže«, u »Lijepoj Anki«, itd. Krupniji pak Šenoini historijski romani, kao »Zlatarevo zlato«, »Diogenes«, »Kletva«, »Seljačka buna«, svi su od reda — kako je pok. M. Nehajev dobro istaknuo o »Kletvi« — snažne sinteze, u kojima su u živim i zaobljenim slikama oživljeni deceniji davne hrvatske prošlosti. I ta umjetnost Šenoina, ako je čovjek gleda samo kao umjetnost, bez veza s vlastitim problemima i problemima sadašnjosti, o s v a j a još uvijek. Ona osvaja i stotine čitalaca — i to je najbolji dokaz da u tim djelima, unatoč protivnih tvrdnja, nešto imade! — Koliko je u vrijeme poslije Šenoe izišlo djela koja su pisana s mnogo više aspiracija negoli Šenoina djela, pa ipak su ona već davno izvan književarskog tržišta, a za štampanje Šenoinih djela nastala je i pedeset godina poslije njegove smrti prava jagma.

S obzirom na značenje Šenoinih romana može čovjek da čuje katkad i ovakve primjedbe: Šenoa je u svojim historijskim romanima samo pjesnik jednoga maloga grada, i za čovječanstvo znači on po prilici toliko koliko bi značio romansijer kakvog njemačkog ili talijanskog provincijalnog gradića koji je vekik po prilici kao Zagreb. — Primjedba može u prvi čas da zbuni, jer se pričinja potpuno tačnom. Međutim je težište u tome, da Zagreb ne treba prosuđivati prema broju njegovih žitelja, nego treba imati na pameti da je on kroz stoljeća bio živo srce jednoga naroda, da je on bio centar hrvatstva, da su iz njega izvirale sve ideje koje su pokretale našim nacionalnim životom — i hrvatske u užem, i jugoslavenske u širem. I taj i takav Zagreb imade za nas ipak nešto malo veće značenje nego što ga imade za Nijemce Marburg ili Karlsruhe, itd! — U ovakvim i sličnim primjedbama imade ona osnovna razlika između tipova ljudi kao što je Šenoa i kao što su oni koji takve primjedbe izriču. — Mnogi naši ljudi ne rade ništa, jer su im uvijek pred očima neki evropski vidici, i neka evropska mjerila, a sve što je naše sitno im je i vrijedno smilovanja. Šenoa je polazio obrnutim putem: da u svojoj sredini, makar kako sitna bila, izvrši svoju dužnost, ne pitajući kakav će radius imati njegova književnička »slava«. I zato on ne prolazi dobro u očima ljudi kojima su na pameti takvi evropski vidici, ali je zato ipak uvijek blizak duši ljudi koji u njemu osjećaju nešto n a š e, nešto s v o j e. A književna se djela ne stvaraju zato da o njima kritičari različite vrste mogu izricati sudove, nego zato da se čitaju i da njihovi elementi postanu svojinom što većeg broja ljudi.

3

Bez obzira na literarno-historijsko značenje Šenoinih djela i na estetske sudove o njima, preostaje još jedno pitanje, možda glavno; da li ta djela i današnjem čitaocu mogu što da dadu, ili: što može da pruži Šenoa današnjem čovjeku? — U tom pogledu nije važno da li će nam se više svidjeti ovo ili ono njegovo djelo, da li ga danas možemo čitati i uživati u njem — nego u prvom redu to, da li u idejnom svijetu njegovih djela imade nešto što vrijedi i za današnjeg čovjeka.

Čitav Šenoa, sa svojom golemom aktivnošću, može svima nama da bude uzorom uporne, neutrudljive radinosti. U našem narodu, gdje ima tako mnogo ljudi koji se smatraju genijalnima, a u stvari su samo lijenčine s više ili manje duhovitosti, Šenoin slučaj može da bude primjerom koliko toga čovjek može da ostvari i u najtežim prilikama, i u razmjerno kratkom životu. Njegova pjesma »Radi«, koja je uglavnom poznata samo po čitankama za osnovne škole, mogla bi da se postavi kao geslo velikom dijelu našega naroda:

Pa čekali te jadi,
Pa rasto putem trn,
Moj brajne, radi, radi,
Bud svjetal dan il' crn.

— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —

Ti dodaj zrno svoje
Za velik ljudski rod,
I daće djelo tvoje
Blagoslov, sretan plod.

Kroz cijeli životni put Šenoin, makar koliko on u pojedinim fazama bio težak, vuče se kao neprekinuta nit izrazita crta ž i v o t n o g o p t i m i z m a. Gledajući na svijet realistički, ne očekujući u njemu odviše dobra — prema svojim stihovima:

— jer svijet ti nije pako,
Ni raj ti nije; rodi trnom, cvijetom —

Šenoa je shvatio kako tzv. životna sreća stoji ponajviše do nas samih. Ispuniti svoj život radom, otjerati sve teške pomisli neprestanom aktivnošću — to je Šenoin recept kako da se otklone svi jači napadaji pesimizma.

Šenoa je smatrao da je njegova porodica slavenskoga porijekla, i da njegovo ime dolazi od češkoga Scheynoha. Da li je to tako, ili to ime dolazi od Schönau, nije važno. Za nas je važno to, da je Šenoa svu svoju životnu snagu utrošio za nas i da je prema tome naš — mnogo više negoli mnogi ljudi u čije hrvatsko i

jugoslavensko porijeklo ne sumnja nitko, ali nam nisu dali ništa. No Šenoa je vrlo dobro vidio naše nacionalne mane: s jedne strane silan verbalni radikalizam, koji ne vodi računa o realnim prilikama, te nužno mora dovesti do sloma, a s druge strane puzavost, u kojoj se hvali i veliča sve ono što donose oni koji su na vlasti. Idejna je okosnica svih krupnijih Šenoinih djela: treba se čuvati svake pretjeranosti, treba gledati u oči činjenicama, i nastojati da se u svakoj prilici postigne maksimum onoga što se dade postići. Najpozitivnije je Šenoino lice Antun Janković iz »Diogenesa«, i u tom licu kao da je Šenoa iznio sve ono što je mislio o našoj političkoj bijedi. No taj je Janković toliko pozitivan, da upravo već i gubi hrvatske i slavenske crte.

Čita li čovjek neka Šenoina djela bez obzira na fabulu, te ima pred očima ono što je Šenoa htio njima da kaže, onda se ona mogu da pričine potpuno suvremenima. U »Diogenesu«, »Zlatarevu zlatu«, »Kletvi« iznesene su tipične crte našeg čovjeka koje se trajno ponavljaju — i one dokazuju da Šenoa nije samo izmišljao neke bablje priče nego da je i te kako znao da prodre u osnovne crte svoga naroda. U njegovim Zagrebuljama imade opažanja koja se mogu primijeniti i na današnje vrijeme, a njegov »Vječni Žid u Zagrebu«, ta jetka satira na promjenljivost političkih nazora u naših ljudi četrdesetih, pedesetih i šezdesetih godina, može da se — uz promijenjena imena — primijeni sasvim lijepo i na naše prilike na pr. kroz posljednjih trideset godina. Samo što se Šenoini Sveslavi Poštenjakovići i Sebiradi Trbuhovići u našim vremenima zovu drugačije, i što sudbinu vječnoga Žida doživljuje, u malo promijenjenom obliku, svaki onaj tko naivno vjeruje u iskrenost različitih radikalnih političkih izjava svojih bližnjih.

Pisac koji je sposoban da iznese ovakve crte ne može biti pisac trećega ili četvrtoga reda, i zadaća novijih pokoljenja nije u tome da kažu u svojoj prepotentnosti »kako on ništa ne valja«, nego da sa što više pijeteta i ljubavi osvijetle što više strana njegove radinosti. Ono što je zastarjelo i nevaljalo otpada i onako samo od sebe, a ono što je vrijedno treba da ostane trajnom tekovinom našega duhovnoga života.

Dr. Antun Barac

MLADOST

Veselo leti vesela mladost
Vrela i živa sa cvijetom u ruci.
U oku joj sreća, u glasu joj radost,
Smije se jadu i svakoj muci.
Ne pozna ona tugu ni žalost,
Sve su joj staze ravne i cvjetne,
Laganom nogom vedra ih gazi.
Poletnom piesmom mladosti sretne
Pozdravlja život snage i rada,

Prate je vile
Cestama svima, prepunu nada.
Sve joj se misli za srećom krile:
U nebo leti,
Pod more roni,
Sretno joj zvono odasvud zvoni.
Diže se smjelo na sjajne vrhunce,
Ona svuda traži svijetlo i sunce.

Rikard Katalinić Jeretov

БОЛЕСНИК

Дигао се Топлица из кревета и изашао да се мало прошета. Примамио га гугут гугутке што по цео дан гуче покрај његова прозора и једна бела расцветана грана што ју је нетремице читави сат гледао.

Заборавио је на плућа и на кашаљ, и на ону сталну шкрипу у грудима коју чује увек, било када иде или када лежи, када ћути или говори. Заборавио на изнемоглост и на тешке душевне муке и радостан, колико болесник може да буде радостан, отворио је врата и ступио први пут после недељу дана на чист и бели дан. Удахнуо је свеж ваздух и упио жудно своје очи, потамнеле и већ на умору, у плаво и чисто небо.

У ваздуху је пливала свила, а око расцветале вишње сањиво су зујале пчеле. Све је било радосно и тихо, и све је мирисало на здравље, младост и лепоту.

И учинило се Топлици да није баш тако много болестан као што је до сада мислио, а немила и црна привиђења што су га данас, ноћас, јуче и прекјуче мучила, потпуно су ишчезла. Мисао на смрт негде је далеко побегла, и Топлица се осетио препорођен као да сада истом почиње да живи и као да никада није видео и осетио благодет пролећа. Учинило му се да је све благо и лепо, и као да је увек тако и било. Као да није недељу дана лежао у соби, и због тога као да постаде други, као да није више онај прећашњи Топлица, као да никакве везе не постоје између њих.

И Топлица пожеле да се мало прошета. Пружио је већ ногу и хтеде да крочи на басамак, када одједном изненада застаде.

Зашто? Испрва није ни сам знао. Застао је тек онако без своје воље и без свога разума, због некаквог узрока кога он није био свестан, јер се налазио дубоко у његовој потсвести.

И то Топлицу нимало не зачуди, јер откако је болестан, то му се често дешава, само то га уплаши. Поверова да ће опет бити тако нешто, некакво

привиђење, некаква халуцинација, са којима он у последње време стално живи.

Али од тога ништа не би. Само што му се некакав други човек подругну, као да му исплази језик и муњевито му рече: „Глете, молим Вас! Пошао господин да се шета. Помислио да је као и остали, заборавио па стао да се радује. Као да је Бог ову радост за њега створио и као да ово није сушта супротност онога што је у њему. Где ћеш, куда си запео?! Тамо где си пошао свуда је весело и лепо, радосно и невино, а у теби је све труло. За тебе то није, јер ти ћеш да умреш. Зар не осећаш више како ти у грудима шкрипи?“

И покрио је Топлица очи дрхтавим рукама, као да је хтео од нечега да се сакрије. Да ли од тога сунца што не греје за њега, и од пролећа, или од тога што му се подругнуо, није знао. Изнурени и исцрпљени живци су само затрептали и произвели уједно телесну и физичку бол.

Задрхтао је Топлица, зарио грчевито једну руку у косу и уверио себе у истинитост тих речи: „Да, да. Пролеће није за њега, и шта ће он тамо. Напротив, пролеће га потсећа баш на оно што он нема, и због тога му бива још теже. Да је нешто јесен, било би му много лакше. Киша, она дуга јесења киша, дала би се лако поднети, јер и у његовој души слично је нешто“.

И вратио се Топлица наново у с бу и за собом врата је тресnуо.

Спустио је завесу на прозору да не гледа више дан, ни ону белу грану, а када је то учинио, бацио се на кревет и зажелео да што пре умре. Да умре пре него што може ишта да помисли, да се покрене — да престану све муке. А ако то не, онда да остане ту тако у полумраку и ту тако да ћути, ћути и свуд унаоколо да буде мир. Чак ни да кашље, иако је унапред знао да је то немогуће. Ноћ која је ту скоро прошла да се више никада не поврати. Жилица, она плава и мала жилица да га више не мучи. Да не пати више од уображења да ће га због те мале жилице капља ударити. Да не пита више себе тако одједном: „Ко сам ја? Шта сам? Где сам?“, и да после тога не дрхти тако по пет минута и више. Да не уображава тако због ничега, на пример као јутрос због шкрипе чекрка са комшиског бунара, да му смрт долази. И да му се не причињава да у његовој соби миле црви и да га у мраку гризу.

Јер све то га још више слаби и доноси му још већи умор.

Душан К. Поповић, Скопље

ISPOD ŠATORSKIH KRILA

I

Ostavili smo front odavno za leđima i povukli se u pozadinu. Ovde su nas sa pretstraža kraj Save, posle dugih i napornih marševa, doveli na oporavak. Dobro je, ipak bolje no na frontu, gde smo posvednevno bili izloženi čeljustima smrti, od kojih smo sada daleko. Osećamo kako nam se vraća snaga i kako jače udara bilo, i življe struji krv u venama. Ako ovako potraje od našega bednog puka, kakav je bio kad je ovde stigao, moći će se nešto učiniti. Smestili smo se na jednom brežuljkastom povoju, gde je proleće nudilo svoje draži punom snagom, u kutu, do koga, izgleda, još nije dopro dah rata. Ono što je za nas glavnije od svega, to je da imamo hranu mnogo bolju no što smo je imali na pretstražama. Krsman, pukovski dobošar, kome ni austrijski meci ni nespavanje, nisu smetali da se malo potkrvaviči, veli, ako ovako potraje, da ćemo otići kućama ugojeni. Pored pasulja dobro zamašćenog, koga nam je kuvar Milojko malo pre razdao, dobili smo i parče slanine, što pretstavlja, posle suvoga buđavoga hleba, pravu senzaciju dana! Hleba ima dosta. Milojko ga je, tako reći, naturao. Krsman je ovo iskoristio, pa je, zlu ne trebalo, jedan veliki hleb strpao u stari, iskrpljeni pukovski doboš, a polovinu drugoga sakrio u stare čizme, kojima su đonovi odavno procvetali i koje tužno vise više njegove postelje, zajedno s dobošem.

Posle ručka seo sam pred šator. Svi oficiri otišli su na čašu vina u kantinu, kojoj se dimnjak puši kroz granje šume. Jedini je ostao poručnik Kosta, koji, naslonjen na ruku, piše nešto, dok mu veliki brkovi gotovo dodiruju hartiju.

Osećam da sam i suviše jeo pasulja. I pored toga, što sam znao da mi pasulj stomak ne podnosi, nisam se mogao uzdržati da ne pojedem tri vrškom pune porcije; uostalom, tako su svi radili, je rat je rat, ko zna, možda već sutra nećemo imati ništa, osim hleba.

Prolećno sunce, koje se, kroz gustu šumu, nadvirilo nad naš bivak, počinje da pali, i ja, hteo ne hteo, moram pod šator. Taman sam se bio zavukao i namestio kao što treba, kada čuh da me neko zove. To je Krsman dobošar. Njegov krupan glas poznao bih, čini mi se, među stotinom drugih. Zove me da dovršimo partiju tablaneta koju smo počeli još pre dva dana. Leno sam se digao sa niskog kreveta od dasaka i pošao k izlazu.

Ispred našega bivaka digla se visoka četinarska šuma, kojoj kroz grane pomalja glavu podnevno prolećno sunce. Ova livada na kojoj smo mi i, desno od nas druge livade, izgledaju kao divni ćilimovi, naročito prostrti da borci na njima odmore svoje umorne udove. Tamo desno, tik uza samu ivicu šume, nižu se jedna za drugom stotine crvenih bulki, trepere i drhte pri najmanjem vetriću, kao kakvo more krvi.

Šator Krsmanov treći je od moga, prilično malen, tesan, sa strašno iskrpljenim šatorskim krilima, no ipak, jedan od najpoznatijih u puku. Svi ga poznaju, počev od komandanta pa do kuvara Milojka, jer on služi vojnicima kao neko svratište.

Dižući palo šatorsko krilo, da bih mogao da uđem, uvukoh se unutra. Ulazeći spazih na krevetu Krsmana, a kraj njega, sa jedne strane dobrog, debelog pukovskog popu Jašu, a sa druge kaplara Stanojla. Kad sam ušao, Krsman se okrete, i njegovo koščato lice razvuče se u osmeh, pa, dižući se s kreveta, da bi mi ustupio mesto, pruža mi ruku. Njegovi koščati prsti čvrsto stegoše moje, i, snažno udarajući me po ramenu, posadi me on na krevet. Kaplar Stanojlo mi nemarno otpozdravlja, čineći pri

tome veoma važno i zamišljeno lice, dok mi pop Jaša čvrsto steže desnicu:

— Nema te, da dovršiš partiju, kriješ se, a? — pita me on s osmehom.

— Verujte mi, oče, zaboravio sam, počeh da se pravdam, našto se on nasmeja njemu svojstvenim smehom.

Moram priznati da mi karte nikako nisu išle od ruke, i ja u svima igrama pretrpeh potpun poraz. Popa, kome je ovom prilikom sreća bila naklonjena, nameštajući crveni pojas, potvrdio je da se s njime ni u kartama ne može izaći na kraj, dok je Krsman, koji je bio iste sreće kao i ja, pravio pri tome veoma kiselu grimasu.

Pošto sam dobio dalji nastavak igranja, a ni drugi ga, osim pope Jaše, nisu želeli, to Krsman ostavi karte u doboš, pa sede preko puta od mene na neko bure, pažljivo slušajući kaplara Stanojla, koji je pričao:

— Juče mi baš reče kaplar Tasa da je on čuo da su Rusi ušli u rat i da su već u nekoliko bitaka tako potukli Nemce da je Viljem depeširao ruskom caru da pristaje da prekine rat: — Vala, brate, ako je za vajdu, dosta je! — rezonovao je kaplar Tasa i kleo se Hristovom bradom da će rat prestati. Još mi je i to kazao da su Vlasi ušli u rat uz nas; ako je tako, dobro je!

Dok je Stanojlo ovo pričao, pri tome živo gestikulirajući, dotle je popa Jaša zavijao polako cigaru, pazeći da mu nijedna trunka duvana ne ode u štetu, pa kada je bio gotov, on glasom čoveka kome je sasvim svejedno šta se oko njega dešava, veli:

— Kako hoće, ako im je volja, neka ratuju, ako nije, neka prestanu, samo neka nam daju dosta jela, to je glavno!

Krsman klima glavom u znak da se i on s popom slaže, dok Stanojlo istresa poslednje trunje u malu zemljanu lulu.

Posle male pauze, otac Jaša, nakašljavši se i povukavši dobro iz cigare, obraća se svima:

— Jeste li čuli za »prijatnu« novost, da će kroz desetak dana da nas upute na kuluk, valja opravljati neke putove. Ipak je bolje to, no da nas ovako umorne bace u borbu.

Veliki nos Krsmanov klima kao da odobrava, dok kaplar zamišljeno pljucka.

Iz ugla, pod krevetom, viri grlić flaše, i ja, namignuvši na oca Jašu, pokazah na ni. Njegovo krupno lice razvlači se u osmeh, blažen osmeh i, dižući se leno sa kreveta, on polako uzima flašu.

Preko Krsmanova koštunjavog lica prelazi osmeh, ali po gornjoj usni, koja mu viri ispod krupnih brkova i koja podrhtava, reklo bi se da mu nije baš pravo, što je otac Jaša pronašao to blago.

A pop Jaša, dignuvši je uvis i posmatrajući je očima poznavaoca, veli značajno:

— Dobro vino, izgleda mi da je smederevsko. Pa ti ništa i ne govoriš?, — obraća se on Krsmanu. — ćutiš kao riba, svejedno, za kaznu nećemo ti ništa dati — i, vadeći nož iz dubokog popovskog džepa, da bi izvadio zapušač, on se smeje tako glasno da izgleda kao da Krsman dobuje po iskrpljenom dobošu.

Zapušač je već napolju, a otac Jaša naginje sa uživanjem flašu ka ustima. A kada ju je odvojio, bila je do pola prazna. Pošto je obrisao usta grubim rukavom bluze, on flašu pruža kaplaru, koji je sa jednom kiselom grimasom odbija:

— Hvala, ne pijem.

Došao je red na mene, i ja, čvrsto stegnuvši flašu, pijem naglo. Osećam kako mi krv jače struji. Pošto sam popio i poslednju kap, odvajam se polako od flaše i pružam Krsmanu, koji je prima s čudnim izrazom na licu, izrazom čoveka koji se pomirio sa sudbinom.

Otac Jaša primetio to, pa namignuvši na mene, veli blagim glasom:

— Šta ćeš, Božja volja!, — našto se Krsmanu razvukoše mršavi obrazi u osmeh.

I po tom izlazimo iz šatora jedan po jedan, pognutih glava, gegucajući s noge na nogu, leno i vukući se, praćeni tužnim pogledom Krsmanovim.

*

— Ne može više, dosta ti je jedno parče, veli kuvar Milojko i udara kašikom o kazan.

— Šta ne može, daj mi dva !, — zahtevam ja energično. — Daj mi dva, inače ćeš imati sa mnom posla!

— Kažem ti da ti je dosta jedno, uostalom, ja ću ti dati, idi do đavola! — veli on ljutito, vadeći drugo parče iz kazana i istresa mi u moju porciju.

Zadovoljan što sam dobio dva parčeta mesa, povlačim se pred šator, ostavljajući ostale da se svađaju oko večere, koja se pušila u kazanima.

Pošto sam večerao, pođoh da pijem vode na izvoru u šumi, kad primetih Jovu, pukovskog poštara.

On se smeje i, zavlačeći ruku u koporan, vadi veliki, plavi koverat i pruža mi:

— Imaš pismo!

Drhtavim rukama prihvatam pismo, prvi mi pogled pada na žig: B e o g r a d; svakako je od kuće! Da, nisam se prevario, poznajem majčin rukopis, njena nejednaka i razvučena slova urezala su mi se duboko u svesti.

— Od devojke sigurno?, — veli Jova šeretski, smejući se i odmičući dalje.

— Ne, od majke!, — odgovaram ja cepajući koverat.

»— Dragi sine Branko. — igrala su nejednaka razvučena slova pred očima, ispisana na prostoj hartiji sa nekim zelenoplavim mastilom.

Poslednju tvoju kartu primila sam juče, i evo me, sedo' da ti odgovorim. Ja sam fala Bogu zdravo, a i svi naši kod kuće što i tebi želimo od Boga zdravlje. Otac je otišao u Jagodinu kod ujka Velje, pa će iz Jagodine u Aleksinac, a iz Aleksinca ovamo. Ima mnogo posla. Ja sam, sinko, dobro, svaki dan čekam na pošti od tebe što god, pa kada stigne karta, onda se svi iskupimo, i Joca nam čita...

Prekinuh za trenutak i zatvorih oči, da bih se preneo među njih, u momentu kada čitaju moju kartu. Pred oči mi izađe najmlađi brat Joca, bukvarac, kako sedi na šamlici nagnut nad kartom i polako čita slovo po slovo, trudeći se da ih poveže u reči. Do njega mati u velikoj sofi sa naočarima na nosu i pletivom u krilu, sva pretvorena u uho, pažljivo sluša i guta svaku reč. Do nje, tetka večito umotana u sivi vuneni šal, zavaljena u veliku plišanu fotelju, dok kraj njenih nogu veliki crni mačak Pepo slatko dremucka, prede i žmirka na sive velike oči. Tik, uza samoga čitača, nagla se mala Branka, sestra mi, i svojim velikim plavim očima trudi se da razume čudne šare na karti koju njen brata čita. Ona je još »balavica«, kako je naziva Joca, kada se posvađaju, čime hoće da kaže da još nije pošla u školu, jer po Jocinu shvatanju oni koji idu u školu nisu balavci,

ma da se njemu, iako bukvarcu, vidi košulja kroz pantalone pozadi prorezane.

Nastavio sam čitanje:

— »Ovde se malo smirilo, dođe po koja granata, ali sve lepo prođe. Govori se da će se mir sklopiti, jer su Nemci dobili strašne batine od Rusa. Neka bi Bog dao da tako bude pa da se vratite kućama.

— »Tetka je dobro, mnogo te pozdravlja, danas ti je uputnicom poslala deset dinara za trošak, a i ja sam ti poslala isto toliko.

— »Joca je prilično dobar, ali se druži sa nekim mangupčićima, moram reći ocu kad dođe, da ga uzme preda se. Branka je poslušna, kao i uvek.

Tebe mnogo voli i ljubi tvoja

Mama«.

A ispod njenog krivog i naherenog potpisa, na čitavom pedlju, pruža se jedna velika rečenica ispisana velikim krivim slovima:

»Mnogo te voli tvoj brat

Joca«.

Pri dnu, u uglu, čitam tetkin rukopis:

»Ljubi te i voli tvoja tetka«.

Htedoh već da ostavim pismo u bluzu, kad na poledini primetih nešto. To su bile neke šare, slova sastavljena od krivih i izlomljenih crta. To mi piše Branka. Njen rukopis mogu najpre da pročitam. Znam da mi ovim krivim crtama, ovom azbukom, koju može da razume samo srce koje voli, piše da me vole i da jedva čeka da dođem, o, ja dobro razumem ovo njeno pisanje. Ono mi je mnogo draže od majčinog, mnogo ljupkije od Jocinog, mnogo milije od tetkinog. O, dobra mala sekice, ja razumem ova »slova« ispisana sa puno ljubavi i volje tvojom malom ručicom!

Ne znajući ni sam zašto, navreše mi suze na oči, i ja ih obrisah grubim rukavom bluze, pa, poljubivši pismo, stavih ga u nedra.

Smrklo se već bilo kada se vratih u logor. Visoko, u granju jelove šume, zaplovio je bled mesec i obasjao naš logor. Na njegovoj srebrnastoj svetlosti bela šatorska krila izgledaju kao krila u labudova, bolje reći, kao jato labudova, koji su se umorni spustili na počinak.

Umire i zadnji zvuk života, i na zaspalu livadu, koja tako opojno miriše na proleće i seno, spušta se noć. Po bulkama kraj šume pada rosa, sjajna rosa, što izgleda kao biser što ga propisa Kraljica Noći.

Zamire život u logoru, nestaje i gasi se. Samo što se dugački Stojan i mali Mladen, moji drugovi, studenti, o nečemu prepiru. Izgleda mi da je to vrlo važno, no ipak da nije tajna, jer jasno čujem njihov razgovor. Njihove sene se markantno ocrtavaju u noći, izgledaju kao divovi.

Prolazeći pokraj njih, kažem im:

— Pazite, čuvajte nas dobro!

— Ne brini, kad sam samo ja na straži!, — veli Mladen, našto Stojan razglavi vilice.

Oni su noćas na straži!

II

Govori se da će da nas upute na front, opet u Mačvu na pretstraže. Izgleda mi da je to u vezi s ruskim porazom, o kome se ovde stalno zucka i koji je predmet svih razgovora. Poželeo sam borbu, mitraljeze i krv, osećam da mi je to gotovo neka potreba, isto onakva kakvu ima čovek za hlebom. Ipak više volim borbu no ovo kulučenje na opravci putova po vrelom julskom suncu. Pa najzad, sve je jednoliko, nikako promene. Sa motikom u šakama po ceo dan provesti kraj sagnutih vojnika na suncu koje prži, mislim da nije najprijatnije. Živci mi tupe slušajući škripu kola koja dovlače šljunak, to me nervira, i ja osećam kako postajem nervozan.

*

Vraćamo se s kulučenja polako u logor. Beli, prašljivi put, duž koga se tužno spustilo dudovo i bagremovo granje belo od prašine, vodi nas kroz selo. Desno i levo od puta nižu se bele, ljupke kućice uvučene u guste šljivike. A gore, uvrh sela, ka plavome letnjem nebu, diže se jedan krst i toranj. To je seoska crkva, s belim tornjem i zlatnim krstom, koji se kupa u zracima sunca koje zapada za kosu, levo od crkve, svu zasađenu vinogradima.

Pred kućama, na niskim klupama i stolicama sede starci i puše na dugačke čibuke. To su, kako mi izgleda, zajedno s decom, koja sva prašnjava trupkaju korak u korak s nama po debelom sloju prašine, jedini stanovnici ovoga mirnoga sela. Posmatraju nas s ljubavlju, nadnesenih drhtavih žuljevitih šaka nad očima, duboko uvučenim u duplje.

— Oj, Moravo, moje selo ravno.., drhti glas u letnjem večernjem zraku i treperi kao prolećna svila. To pevaju kosci pri povratku kućama. Idu žurno, malo obraćajući pažnju na nas, dok se njihove dugačke krive kose klate na širokim znojavim ramenima. Potsećajući na sebre, stare sebre, koji sa istom pesmom na suvim, bledim usnicama i dugačkim, krivim kosama u čvrstim žuljevitim šakama, bledi kao jovanske zvezde, izginuše za svetloga kneza kraj hučne Sitnice, isto ovako jednoga letnjeg večera.

A kad prominuše i poslednji, iz prvih redova našega bataljona grmnu ista pesma. To su pevali kosci, opet kosci, ali ne kosci zlatnoga žita i nežnih crvenih bulki, već strašni kosci živôtâ.

U toj pesmi, koja lebdi nad vinogradima, šljivicima i potesima, drhti čežnja, tiha čežnja za domom, koji je ostao negde kraj hučne Drine, u čitavom moru zlatnih kukuruznih pera, ili za malom belom kućicom kraj Morave uvučenoj u žuto zrelo žito, u kome se čuje samo zrikanje zrikavaca i pućpurikanje prepelice.

*

Opet smo na pretstražama, sa logorom u Bogatiću, jednom lepom, velikom selu pitome Mačve. Dva bataljona otišla su na Drinu, a moj i još jedan su ostali u rezervi.

Sedim pred šatorom do pojasa go, bez košulje i bluze, koje su mi na krilima, i trudim se da ih otrebim od malih, belih ratnih drugova, koji već počinju da bivaju nesnosni. Kraj mene sedi Krsman nagnut nad košuljom, sav unet u isti posao u koji i ja. On je jako nestrpljiv i pri pojavi svake nove životinjice ljutito psuje. Mladen se, međutim, trudi da ušije pocepani rukav na bluzi, i pošto nije navikao na rukovanje iglom, to svaki novi ubod propraća glasna psovka i jauk.

Kraj nas prolazi Klimentije, vukući mukom svoje velike noge, nemarno nas pozdravlja, našto ga ja diram:

— Starijeg učtivije pozdravljaj!

— Razumem, kaplare!, — veli on ironično i produžava put.

Odbacio sam košulju, uveren da sam sa poslom gotov, pa se izvalih na travu.

Nad nama naglo se plavo nebo bez ijednog oblačka, plavo kao more, kao oči deteta.

Na drumu škripe kola, to se vozi hrana u ambare sa vršaja. Pokatkad pisne mašina daleko negde, pa se sve umiri. Do nas dopire samo zrika popaca i cvrkut vrabaca, koji skaču po drumu kupeći prosuta zrna.

Okrećem se ka Mladenu, koji je ušio rukav, pa se izvalio ovako isto kao i ja na travu, zviždi nešto i blene u nebo:

— Pronašao sam!

On se brzo okreće i dignuvši uvis kažiprst desne ruke, to mu je bio običaj, pita:

— Nešto za jelo?

Potvrđujem glavom, na što Krsman ostavlja košulju i, primičući se k nama, veli:

— Samo ako je što dobro?!

— Prasci, ako se ne varam!, — velim ja, na što Krsman polako gladi rukom velike brkove, a Mladen pita:

— Koliko ih je?

— Čitav čopor, — odgovaram ja.

Krsman je već obukao košulju, pa, zakopčavajući kaiš, pita:

— Da nije daleko?

— Odmah tu na drumu, desno.

Mladen se odmah odlučuje:

— Večeras idemo! Ti ćeš, Krsmane, poneti džak, nađi ga gde znaš, ja ću nož, a ti, — obraća se meni, — pobrini se za veliku batinu.

— To je lako! velim ja, — zdipiću od Steve »Zeca« onaj njegov korbač.

— Kolosalno! Dakle, večeras posle večere, sastaćemo se kod tebe!, — kaže Mladen dižući se.

Odlaze polako u šatore gegucajući s noge na nogu, kao starci, ma da su to »čelični momci« kako nas je nazvao rektor kad smo pošli na bojište!

*

Sutradan na glas o lovu dolaze gosti: pop Jaša, Klimentije, kuvar Milojko, ali ih ja odbijam zvaničnim tonom:

— Kada je trebalo krasti, onda sam ja išao, a kad treba da se jede, onda se vi javljate. To nije lepo, i ja, uzimajući sve te činjenice u obzir, a slušajući glas svoga stomaka, koji je za vojnika glas sina Božjega, nalazim da vam ne mogu ništa dati.

Oni odlaze iz šatora pognutih glava i kiselih lica.

III

Kukuruzi, u kojima ležimo, dižu se više nas kao kakva ogromna šuma. Ležim na neravnoj, tvrdoj, džambastoj zemlji, sa čvrsto stisnutom puškom u šakama i osluškujem borbu, koja se vodi na levom krilu fronta. Tik do moga desnog ramena leži Mladen, sav zgrčen i pripijen uz zemlju, a sa leva Stojan, »dugački Stojan«, kako ga svi zovu u puku.

Ovde, na front prema Nemcima, kod Požarevca, doveli su nas iz Bogatića, posle nedelju dana dugog i napornog marša i još umorne bacili u borbu. Tri bataljona, među kojima je i moj, razvili su se u prvi borbeni red, a jedan je ostao u rezervi.

Nemci, sa kojima vodimo borbu, skriveni su preko, u moru kukuruza. Oni se ne vide, ali njihovi mitraljezi, do kojih naše granate ne mogu da dopru, nanjušili nas, što se da primetiti po šrapnelima, koji sve češće oko nas padaju, dižući uvis gomile crne i suve zemlje.

Polako punim pušku, i dok mi neka jeza prožima celo telo, pucam u kukuruze pred sobom. Uskoro oko mene počeše da prašte puške. To naš bataljon stupa u borbu. Borba polako prelazi i na nas, i šrapneli nas sve češće zasipaju čupajući kukuruzna pera i stabljike.

Počinju već i ranjenike da prenose. Na rub belog šatorskog krila, koje nose dva bolničara i iz koga kaplje krv, pala glava, bleda, zatvorenih očiju i stisnutih usnica, bez ijednog znaka života. To je moj drug, kaplar kao i ja. Šrapnel mu je razmrskao obe noge više kolena. Izgleda da je stradao pri poslednjem jurišu na Dubravici, koji je svakako bio krvav, jer smo mi ovde čuli strahovitu paljbu nemačke artiljerije. Mladen okreće glavu da ne gleda ovaj, zaista, mučan prizor. Polako mu suze naviru na oči i on, otirući ih prljavim rukavom pocepane bluze, puni pušku.

Sunce sve krvavo zapada za vrhove zlatnih kukuruznih pera. Borba dostiže vrhunac. Granate sve češće praskaju oko nas, bacajući uvis sa zemljom delove tela, ruku, nogu. Oseća se miris baruta i šalitre, koji davi i gori grlo, miris izgorelog mesa i krvi ulazi duboko u nozdrve i mozak. Na kukuruze pala neka magla, koja štipa oči i tera na plač.

Nemci se trude da nam otmu pozicije, ali se mi muški držimo. Njihov pritisak je silan, redovi naših boraca proreduju se, i mi moramo da ubacimo u borbu i poslednji rezervni bataljon, da bismo održali pozicije koje se moraju braniti dokle i jednog čoveka traje.

Okrećem se ka Mladenu, da mu pokažem nemačke zarobljenike, koji prolaze mimo nas i koje sprovode u pozadinu. Oni čine mnogo bolji utisak svojim novim odelima, šlemovima koji zasenjuju oči, izbrijani i skoro sveži, nego naši u prljavim i pocepanim bluzama, u pantalonama iz kojih vire komadi prljavih košulja, ili čak i golo meso, zarasli u brade, ispijenih lica, sa očima koje se, uvučene u duboke duplje, same zaklapaju.

Međutim, Mladen spava sa puškom na obrazu, koju je zagrlio desnicom, licem okrenutim k meni. Kosa mu pala preko čela na zatvorene oči, a preko žutih ispijenin, obraza, navukao je jaku od šinjela.

Nisam ga hteo dirati, već sam se samo privukao i legao ispred njega da ga zrno u spavanju ne bi ubilo. Spavaj, moj mali ratniče, spavaj. Nedelju dana nisi oka sklopio hitajući da izvršiš svoju dužnost, pa sada, kada si došao na polje smrti, prevario te san. Spavaj, spavaj, borče, neću te dirati, i, prihvativši pušku, nastavio sam paljbu.

*

Borba traje već nekoliko dana, nekoliko dana nespavanja, nekoliko dana provedenih na čvrstoj, džombastoj zemlji u kukuruzima, sa puškom u rukama i suvim peksimitom u zubima. Iznuren sam i jedva povlačim za sobom noge u cokulama, koje već dve nedelje ne skidam. Krećemo se kao senke, kao figure, šahovske figure, na strahovitom polju smrti. Da, jer šta je rat, jedna krvava šahovska igra, igra smrti u kojoj plaćaju životima milioni ljudi.

Paljba ne prestaje evo već nekoliko dana i noći, i naši nervi već su sasvim navikli na nju. Kukuruzi oko

nas pokidani su, stabljike izlomljene, zemlja izrivena, kao da je preko nje prešla neka ogromna životinja, koja ruši sve.

Juriši su retki, po jedan za ceo dan, ali u njima izgubismo taman toliko ljudi koliko preko celog dana. Nemci nas prosto kose artiljerijom, a naročito mitraljezima, koji od ljudskih tela prave kašu od krvi i mesa. Priljubio sam se uz zemlju, pripio se kao dete uz majku; kako je nezgodno, a kako je prijatno pripiti se uz ovu, natopljenu krvlju!

Negde tamo napred strahovito je udarilo: jednom, dvaput, triput. Između udaraca prolomili su se uzvici, pa po tom mir. A zatim, posle nekoliko minuta, pronose ranjenike: mršava bedna, krvava bića. Gle, tu je i Krsman, dobri dobošar Krsman, šrapnel mu je razmrskao levu ruku u momentu, kad je dobovao na juriš. Smeje se, ali njegov smeh liči na smeh kostura, koštunjave vilice se razjapljuju i pokazuju žute zube:

— Šta ćeš, Božja volja!

Slegao sam ramenima, dok se on polako udaljuje sa grčevitim smehom na usnama, smehom koji ledi krv.

*

Sedim na jednom praznom sanduku od municije i srčući neku vodu sa otpacima mesa, koju nazivaju čorbom, slušam borbu na frontu. Moj bataljon su povukli u pozadinu, na kratko vreme, da bi se odmorio, pa ćemo opet u borbu.

Jesen je stigla: tmurno, olovno, sivo, oktobarsko nebo, kroz koje pokušava da se probije sunce, nadnelo se nad naše i neprijateljske logore i izgleda da će svakog trenutka prosuti onu kišu, hladnu jesenju, koja mrzne krv u venama i srž u kostima.

Do mene sedi Mladen, podnimio se na ruku i puši veliki tompuz, koga je našao u džepu nekog nemačkog ranjenika. On je pravi frontaški parcov, jer sve što je dobro, a naročito duvan, pronalazi veoma brzo. Ima veoma osetljivu njušku!

On deli to moje mišljenje o svojoj sposobnosti i ponosito veli:

— Od dobre sam pasmine, to nam je odlika!

Svejedno, bilo kako bilo, glavno je da i ja imam u džepovima bluze tri isto takva tompuza, jedan sam sinoć prodao ocu Jaši za pola pogače, za koju se on kleo da je dao tri dinara, čemu ja, naravno, ne poklanjam nimalo poverenja.

Mladen gasi cigaru na polovini, a ostatak zavlači u unutrašnji džep od bluze, pa se okreće meni dižući uvis nos i kao mirišući:

— Biće gustoga noćas!

Ja se smejem:

— Po čemu sudiš?

— Po miru koji vlada preko, džukele su ono, nešto spremaju!

Slegao sam ramenima i digao se sa sanduka, a za mnom i on.

Međutim, noćas je bio mir. Mladen se prevario i kune se da mu je to prvi put otkako je na frontu. Poveroваću mu.

A sutradan u cik zore zapovedeno je otstupanje. Nemi, pognutih glava, napuštamo ostatke kukuruza i bojište i polako izrivenim putem idemo dalje.

*

Prolazimo kroz Požarevac uz zvuke truba. O, koliko ironije u zvucima tih fanfara, po taktu kojih su koračali legioni divova, a sad koračaju legije seni, ne, bolje reći, živih leševa. Drum, kojim ide naš puk, zakrčen je dugim redovima kola, vozovi, izbeglice. Ulice puste, radnje zatvorene, a pod kapijama žene sa decom u naručju gledaju suznih očiju za nama. A truba grmi pustim ulicama.

O, Srbijo, ti i kada umireš, umireš časno!

Kraj druma stoji jedan mališan sa malom sestrom, oboje u ritama, bledi i izmučeni. On pruža ruke put nas i glasom punim bola, koji mami suze na oči, pita:

— Čiko, dobri čiko, gde ćete?

Ja drhtim od toga glasa, suze mi naviru, i krijući ih, da ih ovo dete bede ne vidi, gladim mališa po zlatnoj kosi:

— U rat, sokole, u rat!

A mališ, uhvativši moju veliku šaku svojim malim prstićima, pita:

— Čiko, poznaješ li moga tatu, i on je otišao u rat, on je mnogo dobar, puno, puno! I mali širi ruke da pokaže koliko je tata dobar.

— Ne, ne poznajem!, velim ja grcajući.

— Pozdravi ga, ako ga vidiš, i poljubi! — dovikuje mališan mašući mi ručicom. — Zbogom!

Okrenuo sam se drugovima. Nemi, pognutih glava, koračali su. A kada digoše glave, opazih im u očima suze.

IV.

... I pada, pada, pada, beo sneg, beo kao cvet prvih jorgovana, pada, pada, pada...

Sagnute glave, zavučenih promrzlih šaka u pocepane džepove šinjela, zavijene, krvave glave, koračam polako, kao na pogrebu. Preda mnom se oteglo belo Kosovo, a kroz njega, crnim, kaljavim drumom promiču seni. Pa zar sve to što ide napred, sa ogromnim bolom u srcu i suzama u očima, zar ne liči na pogreb, pogreb domovine koju prate deca?

A nad nama naglo se belo, zimsko nebo i veliki krst patnji i bolova.

O, gorka je čaša, Gospode, koju nam ustima prinosiš!

U grudima boli, me, peče, osećam kao da mi zavlače usijana klešta i čupaju krvavo srce. A ono drhti, i njegove krvave suze padaju po belom snegu.

O, Domovino, čupaju te iz mojih grudi kao veliko, krvavo srce, a to, majko, boli, boli, boli...

Suze mi naviru na oči, nižu se i padaju na visoko pognutu jaku šinjela. Neću da ih diram, neka ih, neka kapljuju, to su suze Patnje, Bola i Ljubavi.

*

Polagano izvlačim noge iz raskaljene zemlje pomešane sa prvim snegom i brojim svaku stopu Otadžbine koju napuštam. O, sveta zemljo, svih ovih mučenika koji tobom idu, dozvoli da uzmem jedan grumen tvoj i da ga metnem kraj srca. I tad ću sa njim poneti tvoj bol, veličinu i čast, majko! A njemu će tu, kraj moga srca tako dobro biti.

*

Od svih mojih drugova koji su pošli u ovaj strašni rat, ostao sam samo ja. Mladen je poslednji pao na

Jankovoj Klisuri, jednog sivog oktobarskog večera. I to od cele generacije, koja je samlevena točkom rata, ostao sam jedini ja da do kraja ispijem Čašu Iskušenja.

*

Kraj mene promiče jedna žena ubrađena u crnu šamiju, a za njom njena mala kći. O, Bože, ta mala patnica ima oči tako blage i plave, kao Branka, o, tako nežne kao prve ljubičice.

Nasmešila se i pružila mi mršavu, bledu ručicu.

— Čiko, dobri čiko, imaš li hleba, gladna sam?

Zadrhtao sam, stresao sam se od toga glasa i zavukao ruku u koporan, izvukao sam poslednji peksimit.

— O, hvala, dobri čiko, — nasmejale se plave oči, i njena hladna ručica stisla je moju. Hvala!

Poljubio sam ovu patničku ruku, i dok se mala gubila u zimskoj polutami, pao sam u sneg kraj puta i glasno zajecao:

— Majko, o majko...

*

...I pada, pada, pada, beo sneg, beo kao cvet prvih belih jorgovana, pada, pada, pada...

A nad nama se naglo belo zimsko nebo i veliki krst patnji i bolova...

Slobodan M. Isaković

REZIGNACIJA

Tmurni jesenji dan... Zamiru drhtave čežnje,
Bez poleta i volje.
Duša se svila u klupko. I nestaje svake nade
Na nešto ljepše i bolje.

Koncima kiše povezani su nebo i zemlja.
Sunca i radosti nema.
Tišina i smirenost svuda... Matori mačak kraj peći
Lijeno leži i drijema. —

Na sivom platnu neba crtaju kišne pruge —
Šipke uzničkog stana.
— Da, mi smo zarobljenici prostora i vremena,
Unatoč naših aeroplana. —

Smiren sa sudbinom, bez borbe i boli,
Umire plačljivi dan;
Ko bolesnik, kad iznuren teškom bolešću voli —
Zaborav i san... —

*

Nasmijat se sjetno u prazninu noći,
I omahnut rukom; —
Utonut u sebe, u mračne dubine,
I svršit s mûkom...

Vladimir Magjarević

NA ROĐENDAN

Zašto si se radovala, majko, kada si začula moje prve krikove zaludnih ljudskih zapomaganja? Zašto si se radovala mome životu u crnim povojima kada si bila hitra kao srna, a u naručju nosila nadu da će sin tvoj biti zadovoljan kada može zajaukati nad tudom nesrećom i zapjevati nad dubinama svoje duše, i nad zalutalim mislima, i potražnjom samog sebe!

Zašto si se radovala kada su u našoj tamnoj sobici za dugih večeri palili uljenice i kada si mogla da mi pogledaš pospane oči, koje su ubrzo ugledale svijet i ljude upoznale!

...A sjećam se kako si pjevala uspavanke i kako sam bezazleno, a nekada sa zaprepašćenjem, slušao pripjeve nekih dočaranih pjesama iz tvoje mladosti, koju si provela u hrastovoj šumi u ribarskoj kolibici...

Majko, Ti si me voljela, jer si Ti imala na pameti samo to da sam ja tvoje dijete, a jesi li mislila da ću i ja jednoga dana postati čovjek i da ću poći s ostalim smrtnicima s vrčem u ruci u potražnju za malo dobra, za malo pravednosti i za komadom crna, tvrda hljeba?...

Jesi li nekada mislila da ću ja, tvoje dijete, ikada na svoj rođendan porugljivo susretati ljude istog početka i završetka!...

Ali Ti ne znaš zašto sam danas povučen u se i možda sumorniji no ikada! Zato, što je danas moj rođendan! Negdje daleko zamišljam izbu, u njoj se majka raduje svome porodu, raduje se, što je nekome mogla da dadne život, da će neko ponijeti dio njena života.

Sirota majka! Zar nije iskusila svu životnu brigu i zar se raduje što je može i drugom da nametne? Oh, ne! Ona zna samo za slijepu materinsku ljubav!...

...Danas sam povučen u se, i iz zakutka motrim oblake nad krovom i nijanse prozeblih misli o igri prirode...

Znaš li da je danas moj rođendan?

To je onaj dan u koji si se nekada radovala, kada si stidljivo obarala oči, a u duši bila beskrajno srećna! Da li se i danas raduješ kada Ti mirno prilazim, ljubim navoranu ruku i želim: Dobar dan!

...Oh! ne! Nemoj misliti da Te nijesam ponio u srcu; samo strah me je, majko, da Ti kažem da ja nijesam više ono dobro, zadovoljno tvoje dijete...

Majko, mi nijesmo krivi, što smo promašili želje svojih roditelja, jer su u nama procvjetale crvene ruže obmana i zatinjale strasti za ništavnom i toliko puta oplakanom srećom i radi nje mimoiđosmo i njihove i svoje ciljeve... Život nas je zapljuskivao, i gdje smo mislili da će iznići cvijet, ozelenio se i pocrnio: trn!... O, ja vrlo dobro znam da se ne možeš, majko, da načudiš mome rasuđivanju i poimanju svijeta i da u meni ne poznaješ ono nekadanje tvoje dijete...

Danas je moj rođendan... Pale se uljenice, i mene hvata strah kada se sjetim koliko li ih se već ugasilo...

Ante A. Jakšić, Sombor

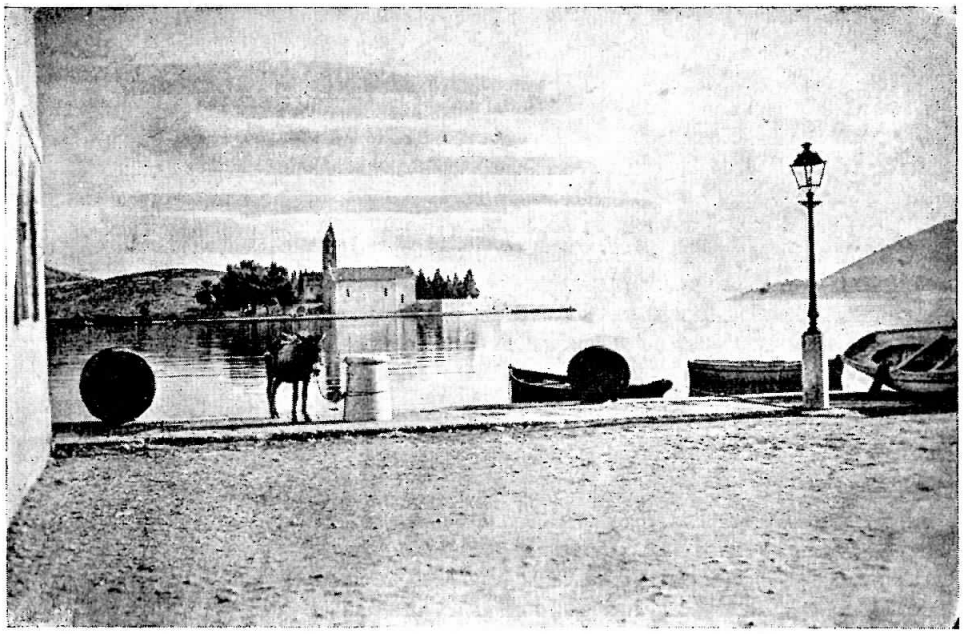

Tišina

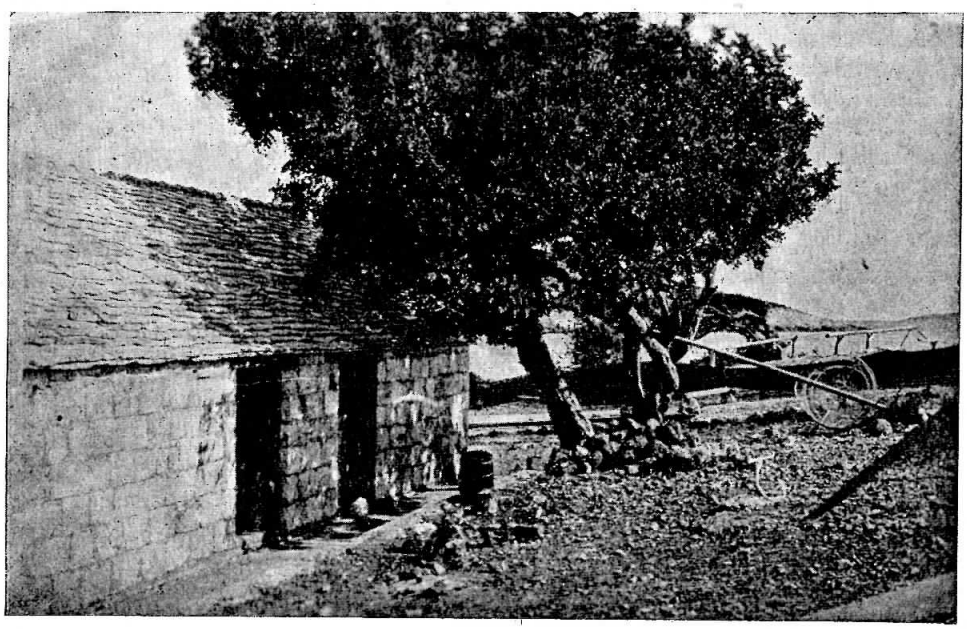

Ribarska kućica

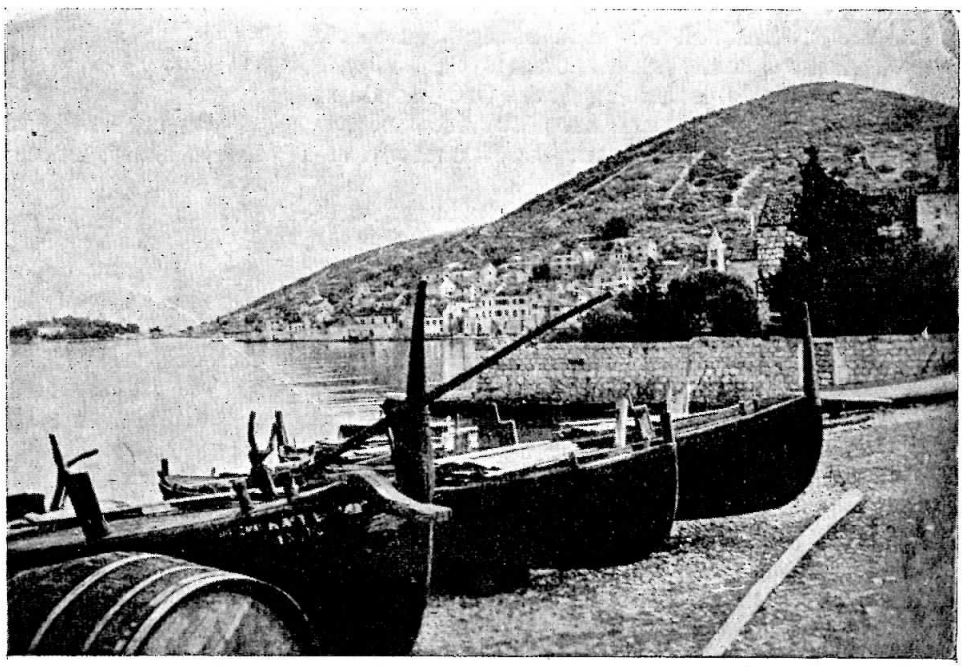

Lađe na odmoru

NAŠE SUZE

Evo odmiču jesenji dani, i u našim dubokim, iznurenim i patničkim zjenama blistaju posljednje suze, i one već kao sleđene. Počinju mrazovi; lokve na cesti, u kojima su se još juče večerom njihale zvijezde i nebesko plavetnilo poslije kiše, osvanu sada mutne, bljedunjavo-slijepe, smrznute. Još samo nekoliko akorda u molu sa zadnjim osušenim lišćem, još samo nekoliko teških uzdisaja s ogoljelom šumom, još opojan dah napo svenule krizanteme, i svršiće jesenji plač. A zatim još par akvarela u snijegu, par reminiscencija u koroti i duga, duga elegičnonostalgična, sentimentalno čeznutljiva šutnja, tajac, čekanje... Na što?... Na ništa!... Tek prikupljanje snaga, liječenje slabe probave i odmaranje od tugovanja. Tada se, za dugih zimskih večeri, povrate sjećanja na djetinjstvo, razne bake i pričalice, razne bajke i lagalice, a kao kruna svega ispjeva se pjesma o Badnjoj noći ili nova, originalna nikolinjska legenda. A to samo kao intermezzo, kao produkt dugočasih čekanja... I čeka se, čeka, a kad jedva dočekane prve kiše zaliju obilnim suzama cijelu prirodu još u dubokom snu, onda kao gliste izmilimo van u suze i plakanja i mi, mladi pjesnici... Tada se razbude sve one boli prigušene zimom bez štimunga i inspiracija, i nabujala rijeka provali svom snagom proljetne bujice rušeći pred sobom sve, sve. A kad se počnemo utapati u svojim vlastitim suzama, iskrsne odnekle sunce, i mi svi kao jedan istim riječima, istim rečenicama, istim pjesmama slavimo njegovo mutno odbljeskivanje u barama i kličemo umorno, s naprezanjem, da uvjerimo sebe kako je sunce život, mladost, sreća... itd. Međutim, ono izgrije, i mi prevareni u svojim nadama da će se sakriti na naša preklinjanja i odricanja života, zagudimo opet bolno, bolno, bolno...

I dođe ljeto, vrijeme ljetovanju. Konačno, vrijeme je da i mi otpočinemo. Jer nitko, pa ni sama jesen, ne prolije toliko gorkih suza koliko mi, mladi pjesnici...

I eto, to smo mi...

Pisalo se već o tome, Ali nije se nitko sjetio da povede jednu malu anketu, svakako interesantnu i potrebnu, a s pitanjem: zašto mi toliko i tako ustrajno plačemo, da li je to samo fizički defekt ili tu ima i drugih razloga? Mislim da bi time bio zahvaćen cio problem, pa ću stoga kao prvi pokušati s odgovorom.

Ako ste urednik kakvog omladinskog lista, vi ćete dvaput godišnje opaziti osobiti porast svoje pošte. To su periode jesenjeg i proljetnjeg plača. One kao da nastupaju nekako u isto vrijeme kao i ekvinocijalne kiše, i svakako su zarazne i prelazne kao influencija, koja prati ekvinocije.

U to, dakle, vrijeme na stotine pjesama slijeva se u vaš koš. Pročitate ih i ne pročitate, jer znate što donose. I podilazi vas želja da napravite skrižaljku s rubrikama u kojima ćete svaki put zabilježiti ponavljanje jedne iste fraze, sličnog stiha, zamisli, izraza. Bol, jad, tuga — taj trolist je neizbježiv. Svuda ga srećete, svuda se previja u istim grčevima, koji bi u nedostatku drugoga morali značiti i izigravati neke probleme... I onda napokon kao pod sugestijom izaberete najcrnije i najplačnije od svih, jer oni su bar donekle uspjeli da vas uvjere u svoj pesimizam, sentimentalizam i sve ostale -izme. Pa kad konačno ispadnete s brojem na svijetlo dana, dođe i vama da zaplačete. Eto, tako je taj plač zarazan. Te literarne zaraze značajne su inače, i može ih čovjek pratiti kroz sve literature i sva vremena. Počevši od početaka kineske, indijske i perzijske literature, pa preko grčkih mitoloških priča i basna, u kojima se nije činilo drugo nego preradivalo po stotinu puta jednu stvar uzetu iz starijih literatura, a osobito perzijske, farbalo, namještalo, saobražavalo vremenu i serviralo nanovo lakirano publici, — preko rimske, kršćanske, sredovječne, trubadurske i romantične poezije, preko ilirskih i revolucionarskih budnica, preko idealističko-formalističkih razvlačenja, rastezanja i natezanja s vječno istim problemima, s bljutavom ljubavlju i bezizražajnim oduševljenjem, preko svega i svačega, pa do dana današnjega. U svakom gotovo periodu, u svakoj gotovo literaturi postoje ovakva razdoblja u kojima se sredina koja nema snage da sama stvori nove forme i iznese nove misli na poprište, gubi u prepravljanju, u stihotvorstvu, koje postaje banalno do konvencionalnosti. Zar ima, možda, ljepšeg primjera takve literarne zaraze od naše trubadurštine, koju karikira u osvitak novog doba Stijepo Đorđić u svom »Dervišu« ili ilirske zaraze budnica, koju napada Stanko Vraz u svom »Kolu«. Sjetimo se samo razdoblja njemačkog literarnog života za vrijeme tako zvane Sturm und Drang periode ili pak razdoblja tzv. faustovštine (ali ne Spenglerove faustovštine!). Konačno, ima tih primjera nebrojeno, i oni svi imaju zajedničku karakteristiku i značaj: doba kada je sredina, kako sam spomenuo, nesposobna za intenzivan i progresivan rad, za stvaranje novih forma i misli, jednom riječi, za stvaranje uopće, jer literatura nije ništa drugo do li eminentan dokaz stvaralačke sposobnosti svojega doba.

Pitanje je samo sada: da li se ono što daje današnja omladina može uopće smatrati literaturom, i da li se smije i može ova plačna zaraza sravnjivati s onim dekadansama naprijed spomenutim, jer one ne samo da su se dogodile u većem opsegu nego su imale svakako potpuni literarni i opći značaj, a donosile su i pozitivnu notu, koja se ispoljavala u zasićenosti i odbacivanju starih forma i započinjanju novih smjerova sa strane onih koji su snažni i mladi obično dolazili zatim. Na žalost, mi moramo — htjeli ne htjeli — produkte današnje omladine u literaturi smatrati literaturom, jer drugoga, što bi imalo više prava na to, ona ne daje, a prema sadašnjem stanju u skoro vrijeme neće ni dati.

Budućnost, dakle, nema i ne nosi velikih promjena, barem skora, jer će glavnu riječ u njoj voditi baš oni koji se danas guše u potocima svojih vlastitih suza. A kad je mladost prošla u tom znaku, izgleda nevjerovatno da će zrele godine donijeti veće i trajnije vrednote. Time je ujedno odgovoreno i na drugi dio pitanja. Stanje same naše omladinske literature daje nam pravo da ovu mješavinu svega i svačega, koja se, međutim, ipak ne prelijeva preko jednog tačno određenog i dosta uskog okvira, usporedimo sa stanjima prethodnih sličnih momenata, koji su se možda i razlikovali jedino opsegom od ovoga. Pozitivna nota postoji i u ovom slučaju. Ona još, moguće, nije došla do jačeg i jasnijeg izražaja, ali sama disorientacija s raznim i nebrojenim idejnim perturbacijama daje naslućivati da takvo stanje ne može dugo potrajati, i da će budućnost ipak iznijeti neke jasne i označene smjernice, kojima će se onda krenuti s ten-

dencijom izgradivanja i jačeg literarnog stvaranja. Prema tome, uloga današnjeg literarnog pomlatka drugorazredna je, i njegova je jedna od najvažnijih zadaća proživjeti i iživjeti sve bolesne pojave koje prate i na kojima boluje svako doba na prelomu. Kod nas napose to je to značajnije, što su jedan dio predratnih i prve poratne generacije bile nosilac teškog i velikog napora, pod kojim današnja omladina svija duboko leđa, nemajući snage da izdrži sve navale koje sa svih strana padaju na nju. Nastojanje da se što prije i što bolje stigne, pa čak i prestigne, ono što je Zapadna Evropa kao nosilac kulturnih stremljenja vjekovima izgradivala, a mi radi nesretnih prilika nismo mogli pratiti, urodilo je velikim i preteškim naprezanjim, koja su konačno podbacila, barem što se tiče literature. Omladina, zadojena tom tendencijom kao zadatkom vremena, nije imala niti toliko snage da se povuče, nego je bolesnim i iskvarenim nagonom poslijeratnog života srnula u sve te zbrke, probleme, ideje, misli, s toliko raznih smjerova i obilježja, s toliko nebrojenih mogućnosti i zahtjeva — bezglavo, tako da se sred toga haosa našla bespomoćna i prepuštena samoj sebi. Kulminiralo je to baš u času dozrijevanja onih generacija koje su bile prve pozvane da se oglase u novoj sredini kao najsvježiji i najprvi glas stapanja i pretapanja svega onoga što je prije rata značilo nekoliko različitih, raznosmjernih i raznoidejnih sredina. I te su generacije onda progovorile buntovnim krikovima, slobodoumnim zahtjevima i neprirodnom zrelošću. A kad je vrijeme odnijelo sve mladenačke poriv̀e, stali su se svi oni previjali u grčevima bola, jada, tuge i razočaranja. I često njihova dubljina, njihov izražaj staraca ogrezlih u pesimizmu impresionirao je i izazivao promatraoce na razmišljanje. A poslije svega oni su, ne razumijevajući, kimali glavom... Te generacije, odmakle nešto u zrelije godine, angažirale su se u socijalnim borbama koje su često bile sadržane, barem kod nas, u pustim frazama pojedinaca. Napokon, oni su pošli tim putem i predali se sudbini, od časa do časa s konvulzivnim trzajima koji naviještaju agoniju. A onim mladim ostavili su svoju plačnu maniru, atmosferu u kojoj i nije moglo nastati ništa drugo nego ono što danas egzistira.

Omladina, umorna od života koji joj ne daje ništa do li razočaranja, poniženja, disorientaciju, srvana vremenom, koje je u svom nervoznom naletu nimalo ne štedi, ostavljena je svojoj rezignaciji i svojim bolestima, koje joj sapinju polet i stvaraju od nje iživjele starce s mislima i pogledima očeva, a ne djece. A to su samo pojedinci koji su s prvom svjesnom misli osjetili poriv i spoznali da su pozvani da misle, misle i da bez smjernica propanu u vrtlogu današnjice, našavši napokon jedino zadovoljstvo u trganju svoje vlastite duše, kidanju svoga srca, plaču i rezignaciji. Sve ostalo, cijela masa, ne misli i ne znači ništa. I sve bi se ostalo još nekako primilo, kad bi ta masa bila solidna, radina i neumorna omladina, barem u ostalim granama društvenog života. Ali da... Biće, možda, jednom interesantno promatrati čehoslovačku omladinu i iste ove probleme primijenjene na njen život i rad...

Napokon, onaj istinski i proživljeni bol, onaj pesimizam koji je prodro u srž mnogima i postao njihova bit, proširio se kao zaraza, i mi danas prolijevamo potoke suza, a da često ne znamo ni zašto.

Sve zavijeno u crno, sve tmurno i sumorno, sve bolno i gorko, sve očajno. Ali mi nismo često toga ni svijesni. Nama je to ušlo u krv i postalo dio nas. Mi fraziramo, uvjereni da govorimo najdublju istinu svoje duše, nutrinje. (Ne mislim ovdje na one koji se poslije godine dvije uvjere o istinitosti one Platonove izreke o vezi stihotvorstva i Erosa, a kojih je danas cijela masa.) Mi polazimo tako daleko da u sebi, onom posljednjom slabom voljom, uzdižemo imperativ negacije života, a samo zato, što nam je dosadno!... Mi više ne nalazimo zadovoljstva, jer smo proživjeli sve!... Ili nam se bar tako čini.

Ali najveća i najdublja rana svih nas je jedan veliki nedostatak, nedostatak volje...

To je najvažniji i najteži problem današnje omladine, na kome će se razbiti i ono malo nade u kakvu veću i uspješniju zadaću ovih generacija...

Ali to je ujedno jedno posebno i veliko poglavlje.

Zdenko Štambuk

ПЕСМА БЕЗ БОЛА...

Што ли је дах мој облак бледила? —
Отсевале су у мени туге звездане,
И хук јесењег ветра кроз мене
Језом је лечио срца...
Што ли је еас мој облак бледила?..

Празна сам ко око луђака.
Без сржи, без крви, без моћи,
У мени веселост уличног блата
У сочном смеху грца.
Ал' ја сам тужна. Радост се следила
Над провалијом суштине моје бездане.
Две црне, дубоке ноћи
Моје су зене:
Празна сам ко звоно без клатна...

Осуђена сам на ситна снатрења,
Да дивим се и радујем свему —
Ал' ја сам тужна, јер врења
Крви затроване не осећам у себи.
Бол... бол... њега ми дајте,
Ил' утопите ме у њему,
И бићу замах и тумач времена...
— — — — — — — — — —

Што ли је, што ли,
Дах мој облак бледила? —
Бескрва срећа смртно ме боли!..

Н. В. Дреновац

VESELE ZGODE MAJMUNA FLOKA

— Ah! Floče, Floče — puška te ne ubila! — Kad ćeš se jednom dozvati pameti i okaniti svojih vječnih vragolija i vratolomija?

Nekoga se dana taj nepopravljivi vjetrogonja namjerio u predsoblju na posudu u kojoj su bili nataknuti kišobrani i batine. Nedaleko na podu ležao nov i lijep klobuk, što bi ga gosp. Zlatarić navukao na glavu kad bi pošao u posjete u kakovu odličniju kuću. Flok je ostao časkom sav zapanjen, pitajući se čemu služe te čudne stvari. Ali nije premišljao dugo. U jedan je mah pograbio kišobran za držak, a šešir nataknuo sebi na glavu, pa fuk! na hodnik. Stari pas Azor, koji je sve to gledao, tako se začudio videći Floka onako opremljena da je od čuda zaboravio i zalajati na nj.

Moj ti Flok međutim stupa naprijed kao kakav general. Već je na stubama, još časak, i eno ga na tavanu. Okance je na krovu otvoreno, i on se po malo izvuče kroza nj. Kad je bio na krovu, pomisli: — Sad je doba da otvorim kišobran. I razapeo ga.

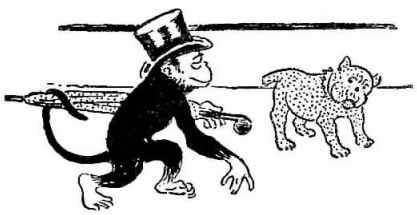

Časkom je tako šetao između crjepova, kad li mu pogled padne na žicu što je visoki limeni dimnjak spajala s dimnikom susjedne kuće. Pod žicom zinula kao

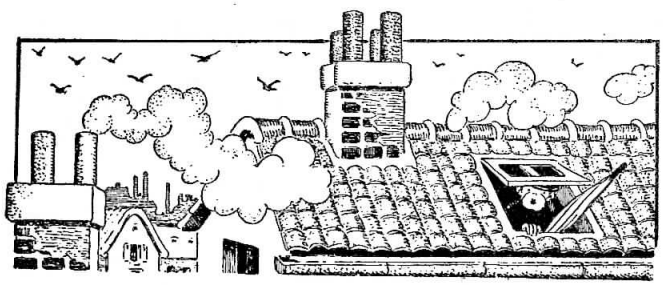

tamni ponor crna dubina ulice. On se sjeti kako se u svoje mlade dane, tamo dolje u Kongu, verao po visokim stablima, skakao i ljuljao se po granama, i kako su mu se pri tom divili svi njegovi prijatelji: slonovi, lavovi i žirafe. Da pokuša na toj žici, je li još uvijek onako gibak i vješt? Doduše, tu nije bilo onih njegovih davnih prijatelja da mu se dive, ali je za to dolje na ulici bilo sila ljudi koji su, s nosom uvis, gledali i gledali našega Floka. Flok pak ne bi bio majmun, kad se ne bi požurio da pokaže općinstvu svoje lijepo umijeće. Koliko bi okom trenuo, već je Flok bio na žici, njihao se amo tamo, postajao, bacao gledaocima na ulici poljupce, a oni mu pljeskali kao i onomadne klovnima u cirkusu čike Karaseka. Flok se sav sretan smješkao, izmišljao nove vještine. kad li... krrrrk! — — No što se dogodi?

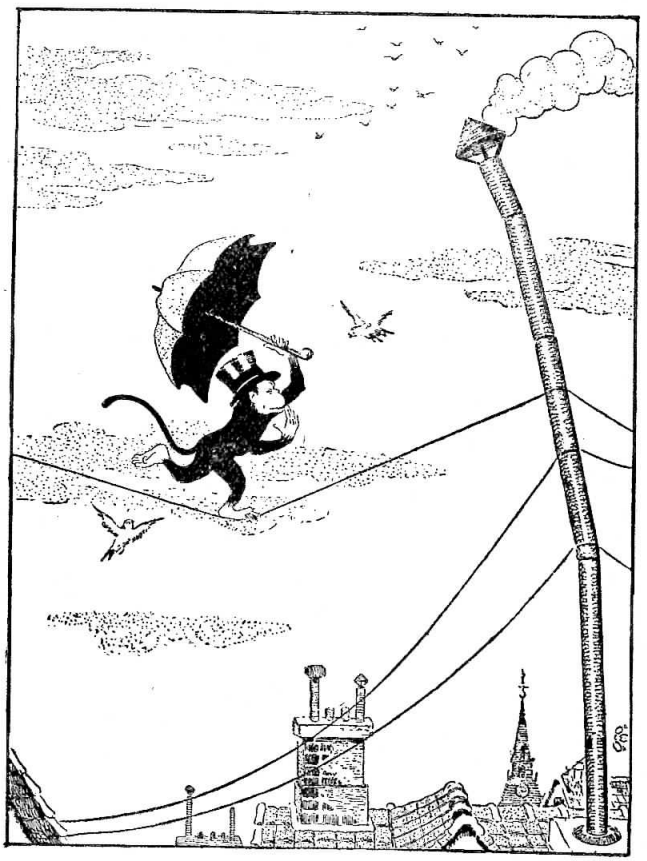

Ugojeni Flok bio je odviše težak, da bi se bio mogao održati na žici. Pod njegovom težinom savija se limeni dimnik sve više i više, dok se

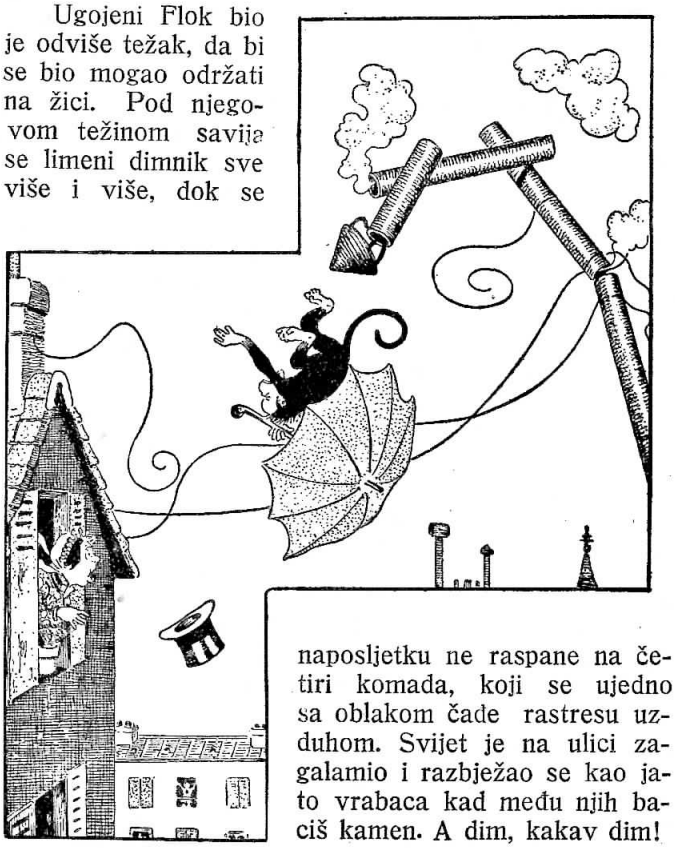

naposljetku ne raspane na četiri komada, koji se ujedno sa oblakom čađe rastresu uzduhom. Svijet je na ulici zagalamio i razbježao se kao jato vrabaca kad među njih baciš kamen. A dim, kakav dim!

Na ulici nastala gužva. Neka je gospođa od velike žurbe i straha udarila suncobranom u lice nekoga gospodina, koji je pak prevalio slastičarskom naučniku

košaru s tortama i drugim slatkišima. Ta se košara ispraznila na glavu gradskoga redara. On je pak laktima gurnuo pralju, kojoj se sva rubenina, što ju je u

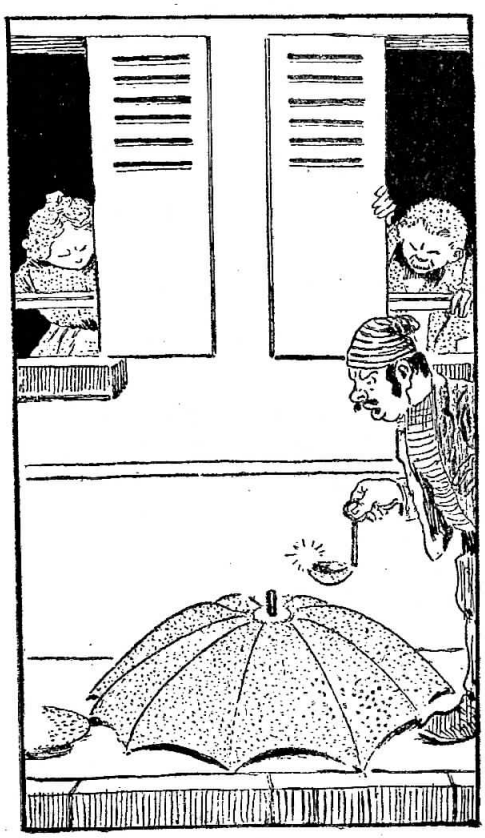

rukama nosila, rastresla kojekuda naokolo. Svijet se sav kao pomamio. Konji se plaše i propinju, kočije staju, električni tramvaj ne može dalje. Na sve strane zvone telefoni i zovu vatrogasce. Začas se pojavi vojska redara, za njima pak dolaze vatrogasci sa štrcaljkama i ljestvama.

A Flok? Ubogi Flok! Siromak, pašće na zemlju, skrhati vrat i poginuti!

To bi se bilo svakome dogodilo, ali naš je Flok majstor od oka: ne da se on lako smesti. On je naime znao, kao da je polazio realku, da je naš uzduh tijelo koje nekim stvarima ne da da naglo panu na zemlju. Jednu takvu stvar je imao Flok u ruci: bio je to onaj njegov kišobran. I Flok pomisli: Ovo je moj padobran, moj spas.

Lijepo, lagano, ljupko se smiješeći, spuštao se Flok sa one velike visine. Ali je jadnik pao dublje nego se je nadao. Pao je u jamu koja je slučajno bila otvorena. A bilo je u toj jami skupljeno blato koje nije mirisalo ni po ružicama ni po ljubicama. Tu ga nije mogao spasiti ni kišobran, jer mu se i on preokrenuo i pošao za njim u jamu.

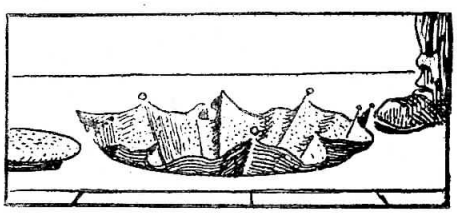

Izvukli ga iz jame, ali kakova, ranice moja! Poveli ga gosp. Zlatariću, a gosp. Zlatarić uzeo batinu pa će:

— Počekaj, ja ću tebe naučiti kako se leti bez moga dopuštenja. — A pomogla je i kuharica Bara, koja je morala da sebi rukama začepi nos da se obrani od onog neugodnog mirisa. Flok je sve to mirno podnosio.

Niti je jaukao, niti kričao, kako to čine raspuštena i neposlušna djeca kad ih otac ili mati kazne. Flok je trpio i šutio.

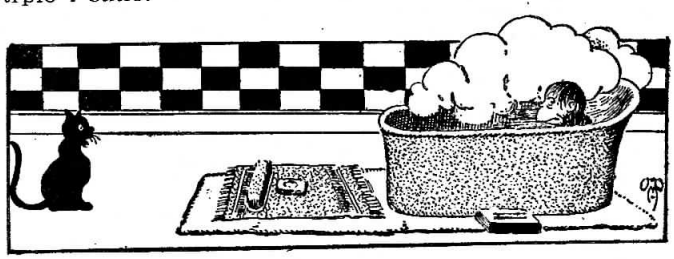

Na to ga je kuharica Bara povela u kupaonu i bacila ga u kadu, u kojoj se pušila topla voda.

Zlurada mačka Muca, koja nije nikako mogla da zaboravi onu zgodu s uljem, posadila se pred kadu, pa gledajući Floka gdje se siromah previja u vrućoj vodi, rugala mu se govoreći:

— Pravo ti budi, mrrrrrnjau! Da si bio pametan kao Kri-kri i kao što sam ja, i ne izmišljao vragolije i vratolomije, ne bi ti se to bilo dogodilo. Ti nesretna skitnice! Dok si činio što i druge opice čine, dotle si bio na svom mjestu. Htio si postati nešto više, kao da si nekakav nadmajmun — i sad imaš! Floče, Floče, kad ćeš već jednom naučiti da je skromnost jedna od najljepših kreposti? Mrrrrnjau!

DO HERKULOVIH STUPOVA

U ŠPANJOLSKU

Vlak najprije prolazi kroz divlji kraj pećina, gubi se dulje vremena u mraku tunela koji je nekoliko kilometara dugačak, a potom hvata morski zaton kome je prostrana površina nalik na široko jezero ili ogromni ribnjak. Francusko ime rodanski laguni to potvrđuje: na karti čitamo: étang (etan). Neće to biti posljednji lagun što ga vidimo na putu po francuskom jugu. Svi zatoni odaju dâ more uzmiče ostavljajući za sobom zalive plitkoga doduše dna, ali koje je pristupačno za lađe s malim poniranjem. Nalijevo se treperi u sunčanom jutru pučina vode, dok se desno dižu u visini gorski obronci s tamnim borovima, a na podnožju Alpa dočarava aprilska Vesna cvjetnata čudesa po svem voću. Kad nam nestanu s vidika kraj željezničke pruge tvrde masline i cvjetnati bademi, zamjenjujemo draženu prirodu gotovo na jedan mah sa provansalskom Saharom, koja se prostire između spomenutog zaliva i Velikoga Rodana, te se nazivlje K r a n.

Lica negostoljubive pustinje žacao se i sam Mistral, jer kaže u osmom pjevanju: Kran uzdiše kô dvanaest vjetara, svima dana, nijema, napuštena. Neobrađena, suncem izrovana, Kran neizmjerna, Kran kamena. (Provansalci pišu: Cran). Posljednjim nadimkom krstili su je već prvi naseljenici: Campus lapideus. I pravo su imali. Mirijade kamenica, velike kao šaka ili glava, valjaju se po površini zemlje, a prodiru i u njezinu nutrinju, praveći pješčani nanos različite geološke starosti. U nekim poznamo granit, anifibalit, kremen, u drugima porfir, vapnenac, živac, serpentin, sve minerali koji se valjaju alpskim brzicama k širokom Rodanu.

Bušenjem izvora se utvrdilo da se ravnica Kran sastoji još nekoliko metara pod površinom iz nanosa, i da mnogi balvan odaje na sebi učinke prastarog ledenog doba. Kao dokaz navode se izdrtine, pukotine i grebotine. Promjenom podneblja nestali su i iz Provanse ledenjaci i ostavili za sobom kao nijeme svjedoke glasovite lutajuće kamenice.

Osamljeno kamenje ogromnih razmjera nije izmaklo pozornosti naroda, a nije moglo biti razasuto po kraju bez ikakvih pećina drugačije nego uz učešće izmišljenih giganata. Takav blok zbacio je sa svojih leđa prastari orijaš na mjestu koje se do danas zove Pierrelatte. Jezikoslovac čuje u tom nazivu starorimsko ime P e t r a l a t a te dodaje da se i riječ Kran javlja u starim listinama kao c r a v i s, te potječe iz keltskoga. Kod Bretonaca glasi k r a g, engleski c r a g, a znači u prijevodu kamen, pećina.

Za prijašnjim izgledom kamene pustinje, kroz koju se vijuga vlak do Arelate, težili su stanovnici već prije dvije tisuće godina, i nastojali — kad već zemlja od prirode nije bila obdarena rijekom — da je natope umjetnim kanalom. No više je koristio svojoj provansalskoj domovini vitez Craponne prije četiri stotine godina. Znameniti kanal francuskoga juga zove se dosad njegovim imenom te je osigurao zemlji novim kanalčićima i arteškim zdencima bolju budućnost.

Danas se Kran već zeleni mnogim oazama i rodi mnogo vina, smokava, maslinova ulja i datulja. Hrani stada ovaca, goveda, divljih konja i mula. Mnogi bik, othranjen na provansalskoj pusti, nastupa kao pravi divljak u borbama bikova, u kojima uživaju i Provansalci, koristeći se starim amfiteatrima i arenama kakve su se sačuvale u Arelati, Nimu i Cran-u.

Natapajući godinama kremenito tlo Krana, dočekali su gospodari mjestimice i obilan rod, pa žanju pšenicu, ječam, žito, zob, kukuruzu, pače i rižu.

Arelatska Sahara ne može se doduše ponositi svećenicom svih palma — datuljom, ali resi svoje kanale sjenatim plutima, jasenima, brestovima, topolama, čempresama, koje staju na put navalama mistrala koji urliče.

U proljeće je pastirskim stadima na kamenoj ravnici arelatskoj dobro, ovce dobivaju obilno vune i lišavaju je se u maju. Poslije striženja napuštaju pastiri nizine, sele se sa stadima do nedalekih gora i izmiču pred gladom i žarom vrućega ljeta. Za to doba vrijede za Kran riječi Mistralove idile:

Ni sjene, drva, ma ni duše!
Pred ljeta plamenom sve bježi
U dalj. Stada nebrojna što zimi
Grizu travčicu tečnu, stabljiku kratku,
U velike gorske lugove bježe,
Gdje su Alpe zdrave i svježe —
Tamo si pašu zelenu traže.

Pogledamo li s lijeve obale Velikoga Rodana na suprotnu stranu, možemo da pregledamo pastirski kraj plodniji i naseljen isto tako stadima različitoga blaga. Granice ovoga slanoga područja jesu obadva rukava Rodana i na jugu more tako, da ovaj prostrani teren čini deltasto ostrvo, K a m a r g o.

Prirodopisac gleda šuteći prema močvarnom otoku i opominje se doba kad su ondje prebivali brojni dabri i grimizni vahnji, kako pjeva Mistral u svojoj slavnoj pjesmi: Pred njima bježe plamenci od obala Rone, ružičaste ptice.

Prije trideset godina lovilo se na godinu na Roni otprilike 10 dabara. Sretan lovac dobivao je za svakoga 15 franaka nagrade. Da se sačuva na francuskom jugu izumirući rod — bila je nagrada god. 1891 ukinuta.

Rodansko naselje dabrova propada posvema kao i ostale kolonije te vrste u Evropi. Posljednji Mohikanci

životare samo iz smilovanja poštovalaca prirodnih spomenika, pa se još množe u Djevinu na Labi. Kažu da se svjetski rat nije dotaknuo dabrovih porodica u magdenburškim močvarama. Druguda po Evropi ostala su iza ovih vodenih graditelja puka imena: U Moravskoj Bobrova, u Šleskoj Bobrki, u Haliču Bobrka ili Biberka, u Rusiji Bobrinec, u Njemačkoj Bibrih, Bibern, Bebra, Biberah.

Bare, u kojima su rodanski dabri imali svoja zlatna vremena, opkoljavaju željezničku prugu gotovo sve do samoga Arelata. Karakter tla krije u sebi već naziv grada. U jeziku davnih Kelta zvala se kolonija Arllaid, t. j. na močvarama, pa se javlja u promijenjenom obliku starih Rimljana kao Arelas, Arelatum, kod Francuza Arles (Arl). Provansalac izgovara sve glasove toga imena i govori Arles.

Prije pet i pô stoljeća možda se u Arelati čuo zvuk češkoga jezika. Tada je Karla, Oca domovine, pratila družba čeških vitezova da prisustvuje krunisanju češkoga kralja za kralja arelatskoga. Ali vlada mudroga vladara nije potrajala dugo u Provansi. Karlo se odrekao vlade nad Arlom i predao moć u pozvanije, francuske ruke.

Samo zato sam pogledao grad prije više godina, osnovan, kako vele, od trojanskih junaka i poslije od Kelta, Fakejaca i Rimljana, podrobnije nego za druge posjete. Od toga je vremena dobio Arle nov spomenik, koji resi prostor gdje se nekad dizao uvis obelisk, oglasnik slave rimskoga Konstantina. Zahvalna je Provansa učinila svoga poeta besmrtnim već za njegova života i postavila pjesnikov kip na mramorni stup na samom foru. Spomenik je otkriven u Arlu za spomen, da je prije pedeset godina ponarođena pjesma Mirèio napustila tiskarsku prešu i prokrčila si put do svih poštovalaca zanosne muze.

U jedanaestom pjevanju pjeva Mistral i arelatska antička vremena, jer sanja o Arlu:

Rim je ponovo obukao ove mile
u kamenju čvrste zgrade bijele.
Sto dvadeset vrata tvoje velike Arene
ti je podigao za ukras čela.
Cirk, svećenico carska, imala si,
da zaboraviš na hire,
i gizdav vodovod; igre, slavne vožnje!

Nutrinja starorimskoga cirka arelatskoga oživljava samo nekoliko puta godišnje, za vrijeme borbe s bikovima. Pastiri Kran-e se brinu, da bi se pojavili na pozornici najdivlji bikovi.

Prilikom tauromahija puni se kazalište i nježnim spolom. U brojnom posjetu takmiči se sa proslavljenim ljepoticama arelatskim jedino romanska katedrala svetoga Trofima, kad se u njoj vrše nedjeljna bogosluženja. O Arelatkama ide glas da nema gracioznijih pojava od arelatskih krasotica. Ne može biti dražesnije izložbe ljepotica, nego kad pobožne Arelatke napuštaju hram, razlaze se i koračaju kući u sjajnim haljinama kao najmilije nevjeste. Stranac misli da pred sobom vidi mase koludrica, odjevene u jednoliku samostansku odjeću. U takvom odijelu izlaze arelatske Vestalke i na šetnju, da im se mogu znatiželjnici diviti, slaviti ih i opjevati.

Ukusna nošnja Arelatkâ sviđala se također i Mistralu, i zato ih nije zaboravljao utvrdivati u krasnom običaju. Ljupki čar je pjesnik opažao u kosama, u stezniku, vrpcama, čipkama, velu:

Pramen bujne, kestenjaste kose
niz ramena joj bijela visi
i pokriva plaštem kao plamen.
Kosu brzo sabire, plete i mota,
i punom svojom rukom je
zastire i prozirnom čipkom sjaja finoga.
Kad splete je, krasotica!
Triput je vrpcom modrom paše,
to arleski diadem sije
na čelu mladom, svijetle zahvale.
Tad uzme pregaču, i u križ
si rubac iz muselina veže...

Za šetnja Arlom ravna se stranac knjigom Žoanovom. Nijemcima pomaže razgledanje grad i zemlje Bedeker ili Majer, Englezima Mire, Francuzima dva bivša advokata, otac i sin. Obadvojica ostaviše pravo te se posvetiše izdavanju turističkih priručnika. Upravljajući se njihovim savjetima, posjećujemo arelatski naravoslovni muzej i sjećamo se da je Muséon Arlaten Mistralovo djelo.

Arelatsku Veneru, koju su našli u gradu, nećemo tražiti u muzeju, jer je sjajan ures pariških zbirka. Zato ćemo si pročitati o njoj najslavniju pjesmu provansalskoga pjesnika Aubanela (potpisivao se: Teoudor Aubenéu) i zamisliti se u one tužne časove kad su plakali u Parizu zbog njegove smrti (1886) i kad se je u društvu »Cigale« deklamovala Venera od Arla.

Nad smrću Aubanelovom tugovao je Alfons Dode tako, da nije mogao napisati nekrolog. »Molim te«, — piše saradniku »Figara« — »posveti mome prijatelju u svome listu crni okvir na zlatnu potku. Ja sâm nemam odvažnosti da o njemu pišem. Mistral i on bili su mi najdraži drugovi iz mladosti. Sva trojica smo razbacivali pjesme punim rukama po putu poljskomu, opijeni mladošću, svijetlom i vinom. Moja se ruka trese, i grlo mi se steže«.

Čovjek koji je znao nasmijati sve čitače svojom knjigom »Čudnovate pustolovine hrabroga Tartarena iz Taraskona«, na jedan mah je odlaskom vjernoga prijatelja izgubio odvažnost i junaštvo, i napustio humor za dulje vremena.

Uspomene na Dode-ova »Tartarena« čine nam prijatan boravak kad stižemo iz Arelate u obližnji Taraskon. Tok rijeke Rodana određuje i smjer željezničke pruge, natapa u proljeće obalnu ravnicu ostavljajući u njoj jezerca, udubine i močvare.

U prijašnja vremena bijaše ravnica La Tarasko sama bara sa kolijevkom komaraca i groznica. Stanovnici su pripisivali bolesti zlim dusima i vodenjacima. Taraskonske priče pričaju čak i o zmajevima koje je trebalo umiriti žrtvama, da ne urliču i ne uznemiruju okolicu. Haranju plamenoga zmaja učinila je kraj istom sv. Marta, ukrotila ga je i otjerala za vazda u podzemlje. Zavijanje upokorene nemani oziva se, kažu, u podzemlju samo za oluje.

U Taraskonu pošao je marseljski vlak prema sjeveru i prolazio je kroz Avinjon k Lionu, a ja sam se povjerio parnom gigantu, koji je jurio k najvećem gradu

francuskoga juga, starovječnom Nemans-u, sadašnjem Nim-u, rodnom gradu Žana Nikota, koji živi i sada, makar u botaničkom imenu svjetskoga narkotika: Nicotiana tabacum.

Napuštajući Nim poslije 9 sati ujutro, znao sam da ću za tri četvrta sata ugledati vinorodni grad Lunel sa glasovitim muškatom istoga imena, a pola sata kasnije Monpelje, na čijoj je glasovitoj univerzi širio botaničku nauku slavni prirodopisac Dekandol; da ću iza podneva doći u medonosan kraj, kojim vlada sredovječnog karaktera Narbona s mirisavim hajdama, poslije dva sata do utvrđenoga Perpinjana nedaleko istočnih obronaka pirenejskih i da ću na stanici Serber završiti vožnju po francuskoj pruzi i stupiti u nevelikoj luci (Port Bu) na španjolsko tlo.

Prvi korak u zemlji davnovjekih Ibera, tada nazivanoj Hesperija i Hispania, nosi sjevernjaka u carstvo fantazija i priča, u dražesne krajeve s vječnim proljećem i ljetom, s azurnim svodom nebeskim, s oazama slatkih datulja, s čarobnom Alhambrom, opjevanom Granadom, te budi u nama predodžbu da smo u domovini čudotvornih pjesnika i najvećih dramatičara svih vjekova, naroda i svjetova. Lope de Vega, čarobni pjesnik podrug tisuće drama, i njegov savremeni drug Kalderon bijahu sigurno čudesne pojave. Neka ne razočara iberska priroda naše vizije kad budemo krstarili španjolskom zemljom u svima pravcima, zaustavljajući se kod spomenika uzvišene obrazovanosti maurske!

Već sam pogled na snježne vrhove pirenejske djeluje na gledaoca, koji možda i ne sluti da na gorskim spletovima katalonskoga sjeveroistoka izvire mnogo vrućih vrela s visokom toplinom kao dokazom umiruće vulkanske djelatnosti. Blizu leda i snijega izvire iz zemlje elemenat, ugrijan skoro do 77°, vraća bolesnicima zdravlje i daje posjetiocima katalonskih Pirineja priliku da gledaju ugasla ždrijela, kojih se okupilo na granici katalonsko-francuskoj do četrnaest. Iz pukotina kraterâ, sličnih ventilima, prodiru mjestimice zagušljivi plinovi i tjeraju od sebe provalnike. Otvrdnula lava pokazuje smjer nekadanjega toka. Katalonci ne putuju do Pireneja iz prirodoznanstvenoga zanosa, nego više iz želje, da posjete gorske samostane. Manastirska ova sjedišta bjelasaju se u velikoj daljini kao gradine i dvorci, ako pogledamo iz željezničkoga voza na pogranično gorje.

Stanica Port-Bu, gdje je imao kuću Don Kihot i Sančo Panza, iznenađuje ljepotom. Svaka čast i carinicima i barcelonskom vozu. Nisu štedjeli ni vode ni ručnika u umivaonici.

I aprilska priroda je ljupkija, zeleni se pašnjacima i zimzelenom, te se bijeli na poljima mnoštvom cvijeća mahunarkâ. Obilje goveda svjedoči o pastirskom blagostanju, a kultura plutovih gajeva i šuma o unosnosti industrije korka.

Prošavši kroz nekoliko tunela i manjih stanica, vidimo duge aleje platana i pinijske šumice, pa starinski grad Goronu, s velikim skladištima korka. Uvečer nas prima tačno prema redu vožnje pod svoj krov barcelonski hotel, koji se ponosi imenom Kolumbovim: Gran hotel Colon. Svoga nadimka fond de primer orden, t. j. hotel prvoga reda, zaista je vrijedan, iako je okružen najživahnijim životom.

Josef Kořensky

(Autorizovani prijevod s češkoga)

СУЗЕ

Рођене на дан твоје смрти,
крваве ко сунце на смирају
сузе — та болна даривања у задњем трзају
напукло срце неће стрти.

Жално остаће спомен тај
од тебе, уместо руже на растанку,
и биће ми тужан и драг кад кликне мај: —
на свакој стази, на сваком пропланку.

И дана сваког место радовања,
тугом ће сузе помутити зене,
душа ће болно о теби да сања,
драге ће ми бити мртве успомене.

Драгић Р. Весковић

PRED JEDNIM STABLOM U POZNOJ JESENI

Nebo je sivkastoplavo. Suton je, ali nema rumenila na nebu. Ispod neba veliko drvo, golušavo, načičkalo se vrapcima. Oni tamo žvrgolje, žvrgolje veselo. Slušajući njihov živahan žamor, ja osjećam koliko oni vole svoj skromni život, ti ubogi cvrkutavi pjevači. Ti gosti prozorâ sa mrvama kruha i dvorištâ sa poispalom, još neuklonjenom slamom. Ti posjetioci vrtovâ sa izmrvljenim kolačima na tlu, pregaženim dječjim kolicima.

Vi skromni cvrkutavi pjevači! Osjećam kako se moja tuga utapa u vaše žvrgoljenje. Zaboravljam je slušajući živahan i nedužno-radostan vaš cvrkut, kao dijete svoj plač u gledanju lijepih igračakâ.

O vi, kojima se u živom besprekidnom žamoru osjeća koliko volite život! I ja ga volim, jer je vama drag, vi, koji ste tako dobri, moji mili cvrkutavi pjevači!

Jeronim Korner

PREGLED

EDISON

Ime pok. Edisona toliko je poznato, da ga se tako reći smatra sinonimom za riječ izumitelj. Kolikogod je u fizici do svjetskog glasa došao i naš Tesla, pa Talijan Marconi, itd., najviše se pročulo Edisonovo ime, pa imade ljudi koji — u neupućenosti — za svaki kompliciraniji stroj kažu da ga je izumio Edison. Ovakve slave i popularnosti, po čitavom svijetu, među svim narodima, kroz posljednjih pedeset godina vjerojatno nije uživao nitko. Imade doduše i državnika, i vojskovođa, i športaša, a i zločinaca, o kojima se od zgode do zgode govori po cijelom svijetu. Oni, međutim, uz udivljenje i čuđenje, pobuđuju i zavist, i mržnju, i neprijateljstvo. Samo je Edisonova slava bila nepomućena od ičega ružnog i mrskog, jer je taj čovjek, za razliku od ostalih kategorija slavljenika, širio samo dobro.

Jedna od glavnih težnja čovjekovih kroz historiju bila je: osloboditi se od ropstva fizičkome radu. Dok god velik dio ljudi mora najljepši dio dana da provodi uz bilo kakav fizički posao, dok prirodne sile najvećom lakoćom mogu da pomrse sve osnove čovjekove, dotle on ne može da iskoristi svoje duhovne dispozicije. I Edison si je uzeo za životni princip: pomoći tom nesretnom čovječanstvu, uljepšati mu život, učiniti ga po mogućnosti gospodarom nad prirodnim silama. I Edison je to učinio u tolikoj mjeri, da bi naši pradjedovi, kad bi ustali iz grobova i vidjeli samo ono što nam je ostavio on, držali da se nalaze u nekom začaranom kraju.

Nabrajati svakojake izume Edisonove, nepotrebna je stvar. U to je upućen donekle svaki čovjek već u djetinjstvu. Tehnika i danas napreduje tako brzo, da će izumi Edisonovi biti brzo natkrilјeni, a vjerojatno će za koji decenij i zastarjeti. No ličnost Edisonova ostaće međutim kroz sva vremena jednom od najsimpatičnijih ličnosti svijeta, i to zbog više razloga.

U svom životu Edison je od dječaka bez sredstava postao bogatašem — ali ne bogatašem koji će samo sjedjeti na svojim novcima i iskorišćivati druge, nego koji je sav svoj novac upotrebljavao za svoj glavni cilj: neprestani studij, neprestani izumi. Ovakav novac i ovakvo bogatstvo može da se smatra dobrim: jer ima bogatstva koje služi i na zlo.

Kroz cijeli svoj životni put Edison je pokazao što znači upornost, radinost, ustrajnost na započetom putu. U naše vrijeme, kad ima toliko ljudi kojima je ideal nerad, i koji stupaju kroz život bez prave volje, Edisonov primjer treba da bude uzor.

U nas se naročito ljudi odviše brzo umaraju. S 16—18 godina oni izdaju prvu zbirku pjesama, s 25 se rugaju onome što su prije toga radili, a s 30 se povlače iz javnog života, i žive poslije toga kao starci. I inače se kod nas ljudi s 40. 45 godina proglašuju zastarjelima. Edison je bio čovjek koji nije znao za pojam starosti. Prema jednoj njegovoj izjavi pred godinu, dvije, čovjek počinje zapravo živjeti i stvarati s 36-om, 37-om godinom. Do te je godine doživio sva moguća razočarania, slomove i neuspjehe, i sada, s mnogo životnog iskustva, treba da sabere svoju snagu i počne stvarati. To doba stvaranja može da se protegne do 70-te, pa čak i do 80-te godine. Starost je vrlo relativna stvar, i ne stoji do spoljašnjih oznaka, nego do toga, da li čovjek još uvijek može da daje, ili već mora da prima od drugih. — Edison nije bio nikad star, jer je uvijek davao, i nikad nije trebao da prima. — Sačuvajmo i mi našu mladost i muževnost do najzadnjih godina života, pokažimo i mi radom, da ne trebamo od nikoga ništa, i da smo uvijek sposobni da više dajemo negoli što nam daju drugi! — U našoj zemlji tolikih mladih staraca, kojima je od početka života ideal da samo primaju, Edisonov bi primjer trebao biti trajan putokaz kroz život!

Đura Jakšić: Stanoje Glavaš

(Odabrani pisci za školu, sv. II. Priredio Dr. Vlado Petz. Izdala knjižara A. Čelap, Zagreb 1931).

Prilično slab uspjeh u nastavi književnosti u našim srednjim školama u prvom je redu posljedica činjenice, što najveći dio naših boljih književnih djela nije pristupan za čitanje. U hrvatskim krajevima slabo se poznaju srpski pisci, a u srpskim hrvatski, jer su knjižarske veze prije rata između Srbije i krajeva pod Austro-Ugarskom bile slabe. Da se tome učini kraj, osnovana je biblioteka »Školski pisci« u Beogradu, a u Zagrebu je knjižara A. Čelapa počela je da izdaje seriju knjiga pod natpisom »Odabrana djela za školu«. U prvoj je knjizi ove serije izišao prošle godine Janko Jurković, a nedavno je izašao Jakšićev »Stanoje Glavaš«. — Sva pripovijedanja o narodnom jedinstvu, koja su ispunjala naš javni život kroz prošlih 13 godina, ostaju bez jačeg efekta, ako se prije toga dobro duhovno ne upoznamo. A zato je najbolje sredstvo literatura, jer u njoj najbolje dolazi do izražaja mentalitet naroda. Đura Jakšić je jedan od najkarakterističnijih Srba pjesnika, a njegov »Stanoje Glavaš«, sa svojom temperamentnošću, bujnošću, beskrajnim požrtvovanjem za narod i beskrajnom mržnjom na Turke drama je u kojoj on još ponajbolje dolazi do izražaja. — G. dr. Vl. Petz, profesor u Zagrebu, priredio je ovu Jakšićevu dramu onako kako treba da se prireduju ovakve stvari. U kratkom uvodu dao je najnužnije podatke o Jakšićevu dramatskom radu, prikazao je — na osnovi samostalnog izučavanja — historijsku građu koju je Jakšić upotrebio. Ovo je uopće prva rasprava ovakve vrste o »Stanoju Glavašu«, i ona zadržava svoju vrijednost i izvan okvira jednog školskog izdanja. Usto je drama obilno komentirana, te je ispod crte objašnjena svaka manje poznata riječ, i izneseni su historijski podaci o licima koja se u tekstu spominju.

5×5 — Almanah najmlađih
(Beograd 1932).

Pod ovim, malko neobičnim, natpisom izišla je u Beogradu opet jedna knjižica pjesama iz generacije najmlađih. Pet mladih pjesnika, vjerojatno sve gimnazijskih đaka (S. Đ. Ignjatović, Cvjetin Mijatović, Tanasije Mladenović, Vlad. B. Stojković, B. J. Tekavac) izdalo je zajednički jednu knjigu, slijedeći primjer »Lirike najmlađih«, »Lirike šestorice«, »Jata« itd. I opet mnogo napora, mnogo rada, mnogo očekivanja što će reći kritika. A rezultat će, kao i uvijek u sličnim slučajevima, vjerojatno biti: »I opet jedna početnička zbirka!« — Dvojica od suradnika ovog Almanaha, Ignjatović i Mladenović, suradnici su »Mladosti«, a o knjižici jednog od njegovih saradnika, B. J. Tekavcu, bilo je u našem listu govora. — Almanah je ukrašen slikama autorâ, te odmah na 5 strani, iza slike S. Đ. Ignjatovića, vrlo, vrlo mladog, čitamo pjesmu:

Moje umorne oči već napušta mladost,
tvoje još blistaju, draga u purpunoj rosi...
Ni utehu, ni smirenje, niti bolnu radost,
niko mi, baš niko, neće više da donosi.
Danas, kad me je za puta život premorio,
svakome, svakome, ja ću rado da opraštam.
Tvoj pogled me boli, ja sam se za tugu stvorio,
zato ću večno, draga, večno da ispaštam.

Kad bi čovjek bio zloban, mogao bi upozoriti na silnu razliku između sadržaja ovih stihova i autorove slike. Sudeći po slici, S. Đ. Ignjatović imaće možda 16—18 godina, a možda i manje, i prema tome će »draga« imati najviše 13—14, kad se među njima osjeća tolika razlika u dobi!... — Smiješno, neiskreno? Ne, jer je i Nazor nedavno ispovjedio, da je s 16—17 godina pjevao da više nema ideala i da je doživio i najzadnje razočaranje u životu. Bol, mladenački bol i nesnalaženje u životu može, i u najmlađim godinama biti sasvim iskreno — no, čemu da se to štampa u zasebnim knjigama? Čemu ponavljati u sveđ novim pjesmama stare motive, ako čovjek imade da kaže i nešto svoje? — Ovaj almanah je zbirka sasvim mladih pokušaja, i ako se to uzme u obzir, onda čovjek o njemu može pohvalno da piše. Najjači je od ove petorice Tanasije Mladenović, koji, iako mlad, već imade prilično ličan izražaj i svoj određen način gledanja. I u drugih autora ove zbirke, naročito u Ignjatovića, ima mekoće, zanosa, spretnosti u stihotvorstvu. Samo — je li potrebno izdavati knjige, i nije li pametnije probijati si put kao što rade i drugi: kroz omladinske časopise, i kasnije kroz ozbiljne literarne revije. U zbirke se unosi samo ono što je najbolje. A naša najmlađa pjesnička generacija ide obrnutim putem: da sakuplja i pljèvu, u kojoj se zrnje gubi.

K. N. Milutinović: Politova interpretacija istočnog pitanja
(Beograd 1931).

O svim knjigama g. K. N. Milutinovića (Sutoni, Plave molitve, Pregorele gorčine, Likovi iz strane književnosti) bilo je u »Mladosti« govora. Još vrlo mlad, g. K. N. Milutinović je pokazao veliku raznostručnost interesa, ali je, mjesto u du-

bljinu, njegov razvitak polazio u širinu. »Likovi iz strane književnosti« bili su najbolji primjer za to. — Knjiga g. K. N. Milutinovića »Politova interpretacija istočnog pitanja« znači i opet skretanje na jednu novu stranu: nacionalnu historiju i evropsku politiku. Međutim, ovo zaokretanje na novo područje ovaj put ne znači neuspjeh, nego obrnuto. G. K. N. Milutinović dao je ovom svojom knjižicom solidnu, dokumentovanu, jasno i lijepo napisanu raspravu o jednom slabo poznatom predmetu. Pok. Mihajlo Polit-Desančić bio je jedan od onih ugarskih Srba koji su pred rat, u vrijeme borba hrvatsko-srpske koalicije, kod nas uživali neograničeno povjerenje i najtoplije simpatije, radi zajedničke borbe s Hrvatima i zajedničkih tegoba od Madžara. Bilo bi potrebno da se u opširnoj monografiji prikaže sav njegov rad. Za taj posao, za koji će se s vremnom sigurno naći radnik, knjižica g. K. N. Milutinovića znači dobru i potrebnu predradnju. Za g. K. N. Milutinovića znači pak ona vraćanje solidnom radu, bez zahvatanja materijala koji se još ne da prevladati, bez razmetanja. Ona je dokazom da riječi simpatije koje su o njemu u »Mladosti« bile rečene, nisu bez osnove.

25-godišnjica Kluba hrvatskih književnika u Osijeku.

Prema svom saopćenju, Klub hrvatskih književnika u Osijeku proslaviće svoju 25-godišnjicu na taj način, što će u Osijek sazvati sveopći kongres književnika i poraditi da se osnuje Savez književnih društava Jugoslavije. Dalje će podići spomen-ploče mnogim kulturnim radnicima, prirediti izdanja svojih mrtvih i nekih živih članova itd.

ZABAVNI KUTIĆ

PUSTOM STAZOM

Napadaj

Položaj gradića Sunny Springsa, u kojemu se bijaše rodio Clem, bijaše važan u državi Teksasu.

Stanovnici Sunnyja ponosili su se svojim gradom, jer je bio tek tridesetak milja udaljen od željezničke pruge i pedesetak milja od San Antonija. Ipak su Sunny Springs poznavali samo vlasnici rancha i oni koji su s njima imali trgovačke odnošaje.

Putovalo se većinom na konjima i glasnik-jahač bio je karakteristika Teksasa. Diližansa bila je glavno saobraćajno sredstvo za prevoz putnika i robe, a putovala je svake sedmice do San Antonija.

Stari Tony Johnson već je mnogo godina prevozio diližansom putnike. Najstariji stanovnik Sunny Springsa poznavao ga je samo kao kočijaša te diližanse. O njemu su se pripovijedale interesantne stvari iz onih vremena kada su indijanske rulje napadale putnike i progonile bijelce. Sada je bilo mirnije. Rijetko su po nekoji Indijanci ostavljali dodijeljena im sjedišta da se zalete da otmu po koju ovcu iz obližnjeg rancha. Katkada su i banditi znali otimati novac putnicima, ali Tony Johnsonu nikada: on je znao uvijek izbjeći toj nevolji i junački zaštiti povjerene mu putnike.

Tony je imao i pomoćnika koji se je brinuo za konje. Zvao se je službeno Andy Maksvel, ali su mu dali prišvarak Red Andy (Crveni Andi) poradi crvenih kosa.

Dan iza razgovora Clema s Hazelom išla je diližansa iz San Antonija svom brzinom. Dva sata prije zore odvezao se je Tony da može oko podne stići u Sunny Springs i dovesti nepovrijeđene svoje putnike.

U Bheff Creecku, na polovici puta do Springsa, zaustavi se pred salonom da izmjeni konje.

Tony je dobro pregledao opremu konja da bude sve u redu i da se do Sunny ne treba zaustaviti da što popravlja.

To je bilo čudno Andyju, pa se približi svome drugu. — Tony, — reče. — Što je? Zašto tako tačno pregledate opremu, što nijeste prije nikada činili?... Možda očekujete napadaj onog Clema Kennedyja?

Tony ga pogleda ozbiljno i dade mu potajni znak da šuti, jer su neki putnici stajali u blizini, pa su mogli čuti; a za staroga Tonyja nije bilo dobro da ljudi posumnjaju u njegov oprez. Nije bilo pametno da se putnici bez potrebe uznemiruju, on će obaviti svoj posao u potpunom redu.

Stoga dade potajni znak Andyju da ga slijedi.

— Andy! — reče. — Za sebe se ništa ne bojim. Poznam Kennedyja od malena, a poznavao sam i njegova oca. Bio je čudak. Najdivniji čovjek od svih poznatih ljudi koje sam vidio s revolverom u ruci. Poznavao ga je cijeli Teksas. Govore dapače da će sin nadmašiti oca... Dobro. Nijeste li vidjeli da je šerif malo prije sa mnom razgovarao?

Da! — odgovori Andy, i bolje pripaše pojas s revolverima. — Ali to ne znači ništa. Što je s mladim Kennedyjem? Otišao je zlim putem!... Dobro. Mi svi imamo oružje, pa se neće odvažiti da navali na nas...

— Mladiću! — odgovori Tony. — Vi ste premladi. Morate još mnogo toga da naučite. Ali upamtite ovo: ako Clem Kennedy navali na nas, nemojte pokušati da opalite na njega hitac, jer ćete biti taj čas mrtvi prije nego i maknete prstom da odapnete kokot.

— Vraga! — reče Andy. — Kako se bojite... Svi znamo da je na našem putu jedno jedino mjesto pogibeljno. Samo na izlazu iz Botthe Creecka može da nas napadne. Držim da možemo tuda proći s pripravljenim oružjem i ustrijeliti onoga koji nam se približi u zloj namjeri... Pa tako ću i uraditi!...

Putnici su se već počeli smještati u diližansu. Malo zatim krene ona na put.

Kad su se približavali Botthe Creecku, Tony postane oprezniji, a Andy izvadi svoje revolvere spreman da ih upotrebi na najmanji znak opasnosti.

To je mjesto bilo veoma podesno za napadaj, jer je put prolazio između dva visoka brijega sa strmim silazima od kamena, pa nije bilo moguće da se na tom uskom mjestu okrene diližansu.

Nakon puta od pol milje približavala se je diližansa dolini gdje se niko nije mogao sakriti.

Tony nervozno ubrza kas konja, a Andy je i dalje držao revolvere u ruci za svaki slučaj. Ali je kočija prošla mirno; nikoga ne bijaše u blizini.

Već se je počela spuštati u dolinu. Red Andy prasne u smijeh gledajući u oružje, a Tony snažno odahne.

— Eto vidite! — reče smijući se Andy. — Čini mi se da su se vaši živci sada smirili, Tony. Nema ni traga banditima.

— Gore ruke!

Glas je došao iz blizine konja. Ugledaše čovjeka koji je držao pretpregu za uzde. Revolver bijaše uperio u putnike. Oba kočijaša uzdignuše ruke.

— Sađite svi! — zapovjedi bandit. — Ali prije bacite oružje... Jedan po jedan, ali bez ikakvog predumišljanja, jer znam veoma dobro pogađati.

Oba revolvera Andyjeva već su ležala pred banditovim nogama, a za njima doletješe i Tonyjevi. Obojica siđoše s boka i postaviše se u maloj udaljenosti od kola.

Bandit uzme revolvere i pođe k vratima diližanse, odakle je mogao u svako doba da pogodi kočijaše.

— Neka izađu svi iz kola! — zapovjedi bandit uperivši jedan revolver u otvorena vrata. — Požurite se i ne kušajte me prevariti, jer ću Vam s tanetom prosvirati glavu.

Pogled u oružje napadačevo uvjerio je putnike da nema nikakove šale, pa baciše iz kola svu poštu i primetnuše svoj novac i nakite.

Tony i Andy su bili mirni, jer su znali da bi bilo ludo oprijeti se banditu kojemu je lice bilo zastrto crnom maskom.

— Kunem se da je Clem Kennedy — promrmlja Tony. To je njegov stas. To je sin Eda Kennedyja. Odvažan je i srčan kao i otac mu.

Bandit je dalje zapovijedao. Pregledbu pošte ostavio je za kasnije dok diližansa ode. Bio je za sada zadovoljan s onim što su mu dali putnici. Stoga zapovijedi kočijašima da uziđu na bok, a da oružja ne smiju ni pogledati.

Nenadano se začuje kas konja. Divni crni konj u oblacima prašine približavao se je tom mjestu.

Napadač je upoznao pogibao, pa se okrene da joj se opre.

Jahač se je približavao sagnuvši glavu na šiju konja da tako otkrije veoma slabi cilj onima koji su se nalazili u diližansi.

U udaljenosti od dvadeset jarda sjaši s konja i povuče revolver, pa se sakrije za jednu stijenu. Onaj drugi je uvidio da nije moguć uzmak, a nalazio se je u lošijem položaju od novog napadača, jer je bio izložen njegovim hicima.

Stoga odluči da se sakrije za kola i žene, ali se onaj drugi dosjeti njegovoj lukavštini, pa izađe iz zakloništa.

Tek sada Tony i Andy ugledaše da i došljak ima zastrto lice, pa Tonyjevo srce zadršće.

— Novi razbojnik! — vikne bijesno. — Član neke nove bande koji se namjerava boriti s prvim o plijen. Već sam bio pomislio da smo s prvom stvari gotovi, a sada mi se čini da nijesmo. Kad se došljak uhvati u koštac s našim banditom, mi se možemo povući.

Bum! Bum!

Dva protivnika stupiše u akciju pa nastane očajna borba.

Prvi bandit je bio primoran da se udalji od kočije i da se sakrije među obližnja stabla, pa poslije za onu istu stijenu koja je služila prije za zaklonište onom drugom banditu.

Pucnjava se je nastavila. Tony i Andy su gledali borbu s boka. Nijesu se uzbuđivali ni pokretali bojeći se da ne dođu u područje (trajektoriju) kugala.

Čas zatim bandit broj dva promjeni taktiku. Potrči za stijenu i postavi se na više od svog protivnika.

Bum!

Progovorilo je njegovo oružje, a bandit broj jedan bolno krikne. Ruka mu je objesila niz tijelo. Uzmakne i udari glavom o ono stablo koje mu je pružilo zaklonište.

Bijaše nepomičan. Bandit broj dva s revolverom u ruci oprezno se došulja do napadača, dobro mu pregleda ranu, pa reče Tonyju.

Sad je sve u redu, Tony, — reče. — Sad možete nastaviti svoj put. Onome sam dao što je tražio. Za neko vrijeme neće se moći poslužiti oružjem. Ali ga ipak svežite da bude sigurniji.

Tony ga je oprezno svezao. Utoliko je bandit broj dva približio se hrpi što ju je broj jedan napravio na cesti i stade bacati u kola poštanske vreće i vraćati novac i nakite putnicima. Kad je dovršio, reče Tonyju:

— Čini mi se da ćete nešto zakasniti u Sunny Springs, je li tako Tony? — reče. — Molim Vas da mi učinite ovu uslugu. Najprije potražite gospodina kapetana Glenistera, predajte mu ovog razbojnika i pozdravite ga u moje ime. Zatim potražite gospodu Kennedy i recite joj da je sve dobro... Samo Vas to molim da mi učinite!

— Dovraga! — reče Tonny skinuvši šešir i počesavši se po sijedoj glavi. — Zaista je to dobro. Ali, neznanče, nikada nijesam ni pomislio da ćete izložiti svoj život badave. Zašto nijeste pokupili plijen?... A tko šalje te poruke?

Neznanac skine šešir i krinku i prasne u smijeh.

Tony ga pogleda raskolačenih očiju od čuđenja i iznenađenja.

— Dovraga! — usklikne. — do sto vragova! Pa to je glavom mladi Kennedy!

Put se nastavlja

Tony se je zbilja čudio. Starac bijaše u svome životu mnogo doživio, ali mu se ne bijaše nikada dogodilo za cijelo vrijeme upravljanja diližansom da je bio napadnut od jednog zakukuljenog razbojnika, a oslobođen po drugom razbojniku, i to najstrašnijem u Teksasu.

Starac se ne bijaše još razabrao, kad ga Clem pozdravi s Duskyja i nastavi svoj put.

— Ne zaboravite, Tony! — dovikne mu Clem. — Recite gospodinu kapetanu da mu šaljem tog lopova uz lijepe pozdrave, a ne zaboravite ni s porukom mojoj majci... Hoćete li to izvršiti?

Starac skine šešir i česao si je glavu, dok je Clem po malo iščezavao u oblaku prašine.

Mladi Kennedy je gledao kako diližansa pomalo nestaje u daljini, pa mu se ovlažiše oči. Diližansa i njezin upravljač pobudiše mu uspomene: oni su išli u Sunny Springs gdje bijaše mladić ostavio svoje najdraže.

— Dragi prijatelju! reče gladeći konja po vratu. — Čini mi se da smo posljednji put vidjeli naš grad ove godine. A Bog zna kad ćemo ga opet vidjeti. Ne preostaje nam drugo već da hodamo po brdskim, nepristupačnim stazama. Možda ćemo se jednog dana vratiti... Ali kada?

Clem se još jednom okrene prema onoj strani gdje se je nalazio gradić i..... potjera u kasu Duskyja u brda po pustoj stazi!

Dan se je svršavao. Sunce poput crvene okrugle ploče nestajalo je u daljini. Clem se dosjeti da nije već dvanaest sati jeo.

Dok su se širile sjene po brdima i dolinama, mladi izagnanik potraži zgodno mjesto za prenočište.

Kao u snu poznavo je mjesto na kojem se je nalazio. Znao je da mora preći Makenzi, pa da zatim mora jašiti pol dana do Rio Grande. Naslućivao je da Makenzi nije daleko.

Upane mu u oči skupina stabala uz put i odluči da tamo prenoći.

Nakon tri minute stigne onamo i, razvidivši položaj, nađe mjesto zgodno za logorovanje.

Rasedla konja i pusti ga da pase. Dusky nađe dobro zaklonište obilno travom i u kasu potrči onamo. Na obližnjem potočiću ugasi žeđu.

Clem naloži malenu vatru, skuha kavu i pojede slasno svoju mršavu večeru i objed ujedno.

Nenadano začuje iza leđa neki šuštanj, korake ljudske. Clem se uozbilji, ruka mu instiktivno posegne za oružjem, okrene glavu spreman na sve.

— Dovraga! — progovori jedan glas. — Ej, neznanče! — poviče netko iza stabla. — Ne pucaj! Mi smo stari znanci. Nijesam se nadao da ću Vas vidjeti u blizini Sunny Springsa.

Clemovo se lice razvedri, ali ipak zadrži ruke na držku revolvera.

— Prepoznajem glas, — reče. — Ali izađite da Vas vidim. Jeste li Baldy Matthews kojeg sam sreo pred par dana?

— Ja sam glavom, — odgovori drugi, izađe iz svog skrovišta i pođe prema mjestu rasvjetljenom malenim ognjištem. — Ja sam Baldy Matthews; sreli smo se blizu Sunny Springsa i govorio sam Vam nešto o nekoj djevojci...

— Da prekine ga naglo Clem. Nije htio u ovoj situaciji da govori o Hazeli. Želio je da nešto drugo dozna od Baldija. Što on namjerava i što traži ovdje? — Sad se sjećam. Kako ste došli ovamo? Držao sam da ste odlučili kamo ćete otići.

— Pa i bilo je tako, — odgovori Baldy i približi se vatri da zapali cigaretu. — Ja sam uvijek u gibanju poradi šerifa. Život poput mojega nije ružičast, Kennedy!

Clem se trgne i ponovno segne za oružjem.

Baldy ga začuđeno pogleda.

— Zar ne znate da poznam Vaše ime? — usklikne. — Ja sam ga znao i onaj put kad smo se sreli... Pa radi toga sam Vam i pričao ono o Sunny Springsu. Ali sve je dobro, druže. Ja sam uvjeren da je Clem Kennedy prvi čovjek u državi.

Clem ga opet pogleda. Po tonu glasa tog čovjeka razbrao je da ga se ne treba bojati.

— Kennedy, — nastavi Baldy, — smjestivši se što je bolje mogao kod vatre. — Čuo sam mnogo stvari o Vama, ali ne vjerujem ni polovicu od onoga što ljudi pričaju.

Pripovijedali su mi kako ste ubili Whizzbang Jakea. Znam da nije nitko tako zaslužio smrt kao on... Čujte me! Da Vam stavim jedan predlog, kad smo se ponovno sreli na našem putu. Vi idete prema Stijenama i Velikoj rijeci. Ja sam živio ondje mnogo vremena. Siguran sam da ću naći mjesto na kojemu me hiljadu godina neće naći Glenister sa svojim vojnicima.

Baldy zašuti, a Clem ne progovori ni riječi.

— Moj je predlog da nastavimo put zajedno, jer ga poznam dobro, a Vi ćete naći ono što trebate. Mogu Vas odvesti do Dawsona, tamo nije bio još ni jedan policajac. Tamo možete s njim da govorite, ako kojega sretnete.

— Baldy, — reče napokon Clem. — Ja to ne tražim. Ne želim da se umiješam ni u kakav prljav posao, iako sam bio prisiljen da udarim ovim putem. Ne znam što mislite o meni. Ali ako me držite običnim zločincem, varate se, ja nijesam čovjek one vrste koju Vi trebate. Ali ako drukčije mislite, spreman sam da Vam budem vjernim drugom.

Baldy mu pruži ruku koju Clem srdačno stisne.

Tako je Clem sklopio prvo prijateljstvo od svog prisilnog bijega. A Baldy Matthews, veseljak, čarlatan i pravi tip skitnice u prerijama bijaše ponosan da je mogao nazvati svojim prijateljem najglasovitijeg čovjeka na oružju u cijelom Teksasu.

— Potrebno je da ponesemo nešto hrane sa sobom prije nego krenemo na put, Clem. Kada stignemo k Stijenama, nećemo naći ni žive duše sve do Dawsona. Ovdje je blizu Makenzi. Poći ću ujutro onamo i nabaviti zalihu hrane. Vi ostanite međutim ovdje.....

Baldy — prekine ga Clem. — Ja želim da potvrdim vezu prijateljstva što smo ga sada sklopili. Ići ćemo zajedno u Makenzi... Neću dopustiti da se drugi izlažu za mene, dok mogu da zajašim svoga konja.

Baldy stavi ruku na mladićevo rame.

— Druže, — reče. — U ovom slučaju pustite me da sam radim. Makenzi nije daleko od Sunny Springsa. Ondje sigurno već znaju za Vas, pa ne bi iznijeli živu glavu, kad bi ušli u to mjesto. Mene ondje ne pozna nitko, a ja poznam cijeli gradić, pa neću svojim propitkivanjem pobuditi nikakove sumnje... Ne, prijatelju, kažem iskreno, ne smijete izložiti svoj život, morate ostati ovdje!

Clem je shvatio da Baldy ima pravo, pa stoga pristane da mu novi drug pođe u zoru u Makenzi, nabaviti živeža, pa da zajedno krenu u Dawson, gdje nema policajaca.

Još su neko vrijeme razgovarali o svojoj budućnosti. Napokon se umotaše u plašteve i spremiše se na počinak.

U zoru se probudi Baldy, zapali vatru, skuha kavu i nakon jela osedla konja.

— Vratiću se što prije, Clem, pa ćemo odmah na put. Neću donijeti mnogo, jer nemamo kola da natovarimo. Donijeću samo toliko da ne pomremo od gladi prije nego stignemo svome odredištu. Do videnja!

— Zbogom! — odgovori Clem. — Ne zaboravite, Baldy, da platite sve što nabavite, a obračunaćemo kod povratka.

— Pouzdajte se u mene — odgovori Baldy. — Ljudi u Makenziju su oprezni, pa ih ne može nitko prevariti.

Baldy odjuri u kasu. Clem upotrebi vrijeme do njegova dolaska da se okupa u obližnjoj vodi i da uredi svoga Duskyja.

Vrijeme je prolazilo, a Baldyja nema, stoga se Clem poče uznemirivati.

Osedla Duskyja i napusti svoje skrovište. Pođe prema uzvisini na cesti odakle je mogao pregledati put prema Makenzi.

Promatrao je teren pozorno i u daljini ugleda oblačić prašine. Neki je jahač jurio u bijesnom kasu. Za tim oblačićem ugleda drugi; u njemu bijaše više jahača.

Na čas potamni lice Clemovo. Je li Baldy izdajica? Nije li to proganjanje izmišljeno samo da zavara Clema, pa da ga uhvate?

Mirno je čekao i gledao pred sobom utrku.

Naskoro se uvjeri da su njegove sumnje bile zališne, jer je Baldy ubrzavao trku što je bolje mogao. Progonitelji su neprestano pucali za njim.

Clem na Duskyju čekao je na Baldyja. Ovaj ga opazi i stade mu dovikivati nešto što Clem nije mogao čuti. Kad je Baldy stigao do njega, Clem podbode konja, pa nastaviše put zajedno.

— Bježite Clem! Bježite da spasite život. Ja sam već izgubljen. Progoni nas šerif s vojnicima. Zamijenili su me s Vama. Ostavite me i bježite!

Ali Clem nije htio ostaviti svoga druga u nevolji, da spasi svoj život. Uhvati prijatelja oko pasa da ga suzdrži od pada. Bijaše opazio da je Baldy teško ranjen. Krv mu je tekla obilno iz ramena. Vidjelo se je da gubi snagu.

Ali uz pomoć Clemovu izgledalo je da oživljava i mogli su da na taj način nastave svoj put čitav sat.

Topot progonitelja je neprestano odjekivao za njima. Već nijesu čuli hice, i kao da je progon popuštao.

Napokon začuše poklike progonitelja koji bijahu već mnogo zaostali, ali Clem ne smanji trke, dok se nije Baldy onesviješten srušio konju na vrat.

U blizini opazi spilju i odnese Baldyja u nju da mu poveže ranu. Ali ne bijaše samo jedna rana; nesretnik bijaše gotovo prorešetan kuglama. Uprkos svih rana želio je da spasi svog druga.

Poveže mu rane kako je najbolje znao, ali je uviđao da Baldyju nema pomoći, budući da je na bijegu izgubio mnogo krvi.

Baldy otvori oči i nasmiješi se.

— Druže, — reče. — Vi ste hrabar i plemenit čovjek. Ostali ste uza me da me liječite, iako ste morali misliti na svoj spas. Kennedy, ponosan sam što me držite svojim prijateljem, iako je to, na žalost, za kratko vrijeme.

— Ostavite to! Ne mislite na smrt, Baldy. — Nijesam Vas mogao ostaviti sama kad su oni vragovi zestoko pucali u Vas. Nastojao sam da se spasimo bilo što bilo. Držim da su nam izgubili trag, pa možemo nastaviti svoj put kad se oporavite.

Baldy strese glavom.

— Već imam sve što trebam, Clem. Neću već moći da uzjašim. Osuden sam. Znam. Dobro su me pogodili. Ali sam zadovoljan što su pogodili mene, a ne Vas. Zamijenili su me s Vama dok sam kupovao hranu. Serif je uperio u mene revolver i tvrdio da sam Clem Kennedy. Ali sam ga srušio i pojurio da Vas o svemu obavijestim. Bio bih umro, ali sam se želio sastati ponovno s Vama da Vas zamolim za jednu uslugu prije odlaska u vječnost.

Clem ga uhvati za ruku i toplo je stisne.

— Druže, sve ću učiniti za Vas, ali ne smijete umrijeti.

— Ne bojim se smrti, Clem. Ali neću da umrem s čizmama na nogama.

— Clem mu izuje čizme. Samo su osuđenici na vješala i zločinci umirali s obuvenim čizmama, a Baldy nije bio sasvim pokvaren. Bio je čovjek veseljak i nešto lakouman.

— Sad sam miran, Clem. Učinili ste mi dobro djelo, — reče Baldy slomljenim glasom. — Sada možete potražiti Dawson bez mene. Uvjeren sam da ćete naći put kako sam Vam razjasnio. Ostavite me, prijatelju! Već ne treban ništa!

Pomalo je gubio snagu, a Clem nije mogao zaprijećiti kraj koji se je približavao.

U zoru umre Baldy i Clem Kennedy osta sam, sam sa svojim mislima. Bijaše našao prijatelja, i u jednom danu ga je izgubio.

Pokopa svoga druga na onom mjestu gdje bijaše umro i slomljena srca nastavi svoj put. Kamo?

Toga dana prođe Makenzi, grad koji bijaše uzrokom smrti Baldy Matthesona. Još jednom se tiho pomoli za njegovu dušu. Prođe sretno, jer se ni jedna ruka ne digne na nj, ni jedan glas ga ne optuži kao proskribovanog.

Svi su stanovnici Makenzija tražili Clem Kennedyja, ali ga nije ni jedan prepoznao kad je mimo njih prošao.

Podveče, grad se je nalazio iza njega oko trideset milja, Clem je shvatio da se nalazi blizu Dawsona, gdje se je, napokon, mogao smatrati dosta sigurnim.

A njegov prijatelj počiva vječni sanak tamo u onim brdima!

I dvije suze orose mu lice!

(Nastaviće se)

ZAGONETKE

1. **Anagrami:** Juraj Šimičević, Šibenik.

1. ← — — — — je otišao Mirko u — — — — →
2. ← — — — nekoliko — — — → vidim na tvojoj — — — →
3. ← — — — je neugodan — — — →
4. ← — — — — je ubio djevojku — — — — →
5. ← — — — — oca da me s — — — — → povede u kino
6. ← — — — se nedavno vratio iz — — — →

2. **Palindrom:** Juraj Šimičević- Šibenik.

Nikoga taj minuti neće
Bogata, kao ni siromaha,
Sretnog, kaoi onog bez sreće
Samo neće istoga maha.

Po njemu dade se lako
Znati, kakve je bio lože.
Tu riječ posve jednako
Spreda i straga čitat se može.

3. **Homonim:** Juraj Šimičević, Šibenik.

Biblija o njemu priča stara
Da bijaše srca on vrlo hrabra.
Broje ga i među naučenjake,
Ima ga stranica fizike svake.
Još i treće to može biti:
Ime, kojim muško se kiti.

4. **Anagram:** Božidar Paja, Zdenčina.

Ovo drvo vrlo vitko
u šumici kakvoj stoji,
Zločesto dijete mnogo
njezine se šibe boji.
A kad radnik nju otsiječe
pa razbaca njene grane,
Tad će nastat jedno ime
životinje nama znane.

5. **Dopunjalka:** Rudolf Gruden, Karlovac.

I.

š	i	b	E	n	i	k	grad u Jugoslaviji.
i	s	t	E	h	a	n	izbačen, protjeran (ekav.)
o			E				odmetnik
i	n	t	E	r	e	s	zanimanje (za neku stvar itd.)
t	e	h	E	r	a	n	grad u Perziji
e	r	d	E	v	i	k	mjesto u Srijemu
m	i	m	E	r	v	a	božica
l	i	t	E	r	a	t	književnik
a			E				aziiska zemlja (lat. pravopis)
d	e	m	E	t	a	r	hrvatski dramatik
o	j	r	E	č	n	o	kontrarno
s	e	g	E	d	i	n	grad u Madarskoj
t	a	j	E	t	a	r	zanimanje

II.

I– II = želja uredništva

6. **Dodavaljka:** Božidar Paja, Zdenčina.

Ravno polje kad se stere
ovom mjerom njega mjere.
Sa dva slova to osnaži.
u močvari ga potraži.

7. **Skrivačice:** Rudolf Gruden, Karlovac.

1 Korak za korakom. (bolest)
2 Nikola nado uči. (zanimanje)
3 Kosa mu je crvena. (broj)
4 Mir! makarče. (žensko ime)
5 Maska vara. (piće)
6 Ti si vani bio. (muško ime)
7 Kata rado pleše. (bolest)
8 On umire naglo. (žensko ime)
9 Kumi lanac puknuo. (grad)
10 Ana mora šivati. (bog ljubavi)

8. **Zagonetne posjetnice:** Rudolf Gruden, Karlovac.

a)

EDO PAGG

Zanimanje?

b)

Fizičar

F. I. ČAZIR

Zanimanje?

9. **Dopunjalka:** Marijan Brodarić.

I.

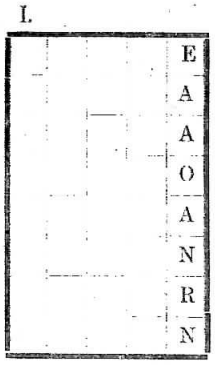

Riječi se moraju svršavati na označene glasove, i od I do II dobije se grad u Jugoslaviji.

II.

NEŠTO IZ MATEMATIKE

Dva prijatelja žele da podijele osam litara vina; ali oni imaju samo posudu u kojoj se nalazi onih 8 litara, punu, drugu od 5 l i treću od 3 l. Kako će oni samo pomoću ove tri posude podijeliti vino?

Da bude lakše, uzećemo kao prvu posudu s osam litara, drugu od 5 l, a treću od 3 l.

U početku je ovako 8 0 0

Sad nalijemo drugu posudu od 5 l punu, pa ostaje
3 5 0

Iz one od 5 l nalijemo zadnju od 3 l, pa je
3 2 3

Iz zadnje izlijemo sve u prvu:
6 2 0

Sada prelijem vino iz druge u treću:
6 0 2

Zatim iz prve napunim drugu:
1 5 2

Iz druge napunim treću do vrha:
1 4 3

Sad je zadatak riješen, jer jedan prijatelj uzme srednju posudu, a drugi prvu i treću, pak je svaki dobio po četiri litre.

Ima i drugih načina. Ovaj je najkraći. Pokušaj naći načine, pak ih pošalji kao odgonetku.

Drugi zadatak glasi ovako:

Imamo četiri posude; prva sadrži 24 litre i upočetku je puna. Druga je posuda od 13 l, treća od 11 l, a četvrta od 5 l. Kako ćemo u prve tri posude dobiti po 8 litara u svakoj (četvrta neka ostane prazna)?

Uz prijašnje oznake riješejne je ovako:

1 put (početak)	24	0	0	0
2 „	13	0	11	0
3 „	8	0	11	5
4 „	0	8	11	5
5 „	11	8	0	5
6 „	16	8	0	0
7 „	16	0	8	0
8 „	3	13	8	0
9 „	3	8	8	5
10 „	8	8	8	0

Pokušaj ovo izvesti, a da ne gledaš u »Mladost«, već piši na papiru. Neće ti biti lako. Kad si naučio, pokušaj nakon dva dana, da se ne osramotiš pred drugovima.

ZANIMLJIVE VIJESTI

Raj za pralje

Izlandani, ili još bolje Izlandanke, imaju osobiti privilegij. One mogu da peru rublje u vrućoj vodi u svako vrijeme, a da ne lože vatru i da ih ništa ne stoji.

U maloj udaljenosti od glavnog grada Izlanda, Rejkjavika, nalazi se potok koji potječe od gejzira (vrućih izvora). Pomoću cijevi dovode vodu u praonice, u kojima Izlandanke peru rublje.

Jezik životinja

Jesu li nijeme životinje doista nijeme? To je pitanje koje interesira mnogo prirodopisce. Opaža se da se nijeme životinje sporazumijevaju. Prirodopisci drže da te životinje proizvode glasove kojih titraji ne mogu djelovati na naše uho.

A kako bismo mogli te glasove uhvatiti? Morali bismo načiniti ultraosjetljivi mikrofon, pomoću kojega bismo uhvatili te glasove, pa ih poslije reproducirali.

— Kod muškaraca svih priroda je mozak poprečno teži za 10 po sto od mozga žena.

— Srednje trajanje života trgovčeva je za trećinu kraće od trajanja života poljodjelca.

PREGRŠT ŠALE

Pravi uzrok

— Liječnik mi je zabranio da pijem šampanjac.

— Zašto?

— Držim da hoće da štedim, pa da mu tako platim račun.

Dan i noć

Gazda se probudi rano i zapovijedi sluzi da pogleda je li već dan. Sluga otvori prozor pa odgovori da se ništa ne vidi.

— Glupane! Kad ne vidiš, upali svijetlo, pa ćeš vidjeti!

Reptil

Profesor pita Opića:

— Što je gmaz?

— Životinja koja puzi po zemlji, — odgovori smjelo Opić.

— Kaži mi jedan primjer, — reče učitelj.

— Moj mali brat, — odgovori ponosno učenik.

ŠTAMPARIJA

GRAFIKA

Zagreb

Gundulićeva ulica br. 24

Telefon 37-77

Izrađuje najsolidnije, najbrže te najmodernije sve vrste tiskarskih radnja kao. knjige, brošure, kataloge, časopise, a specijalno tiskanice za banke, industrije, štedionice, obrtnike, trgovce, itd. uz umjerene cijene.

Knjigovežnica • Cinkografija

Glavni i odgovorni urednik: Dr. ANTUN BARAC, univ. docent, Zagreb, Pantovčak broj 102.